

Betænkning om handicappedes adgang til kulturen

H-PLAN - HANDICAPPLAN FOR KULTUREN Marts 1997

Indledning

Prolog

Sammenfatning

Handicappedes fysiske adgang til kulturinstitutioner

Handicappedes adgang til information om kultur

Handicappedes "usynlige" barrierer

Bilag 1: Arbejdsgruppen om adgang til kultur for mennesker med udviklingshæmning

Bilag 2: Arbejdsgruppen om adgang til kulturlivet for psykisk syge

Bilag 3: Arbejdsgruppen om adgang til information inden for kulturen for mennesker med handicap

Bilag 4: Arbejdsgruppen om adgang til de fysiske omgivelser inden for Kulturministeriets område for mennesker med handicap, samt hvorledes reglerne for handicappedes adgang til de fysiske omgivelser indpasses i Kulturministeriets uddannelser

Litteratur

Kolofon

Indledning

BAGGRUND

Kulturminister Jytte Hilden nedsatte den 6. februar 1996 en arbejdsgruppe, som fik til opgave at undersøge mulighederne for at lette adgang til kulturen for mennesker med handicap. Gruppens overvejelser skulle resultere i en såkaldt H-plan, handicapplan for kulturen.

Arbejdsgruppens sammensætning:

Formand Karen Madsen, Dansk Handicap Forbund

Næstformand, direktør Winnie Vitzansky, Danmarks BlindeBibliotek

Arkitekt Poul Østergaard, Arkitektskolen i Aarhus

Landsformand Bente Djørup, Landsforeningen SIND

Tegner Ruth Christensen

Formand Knud Erik Dahl, Holbæk Kommunes Handicapråd

Idrætskonsulent Dan R. Schimmell, Landsforeningen LEV

Thomas Østergaard Mogensen, Særradio, "Det Åbne Båndværksted i Aarhus"

Darryl Cant, Særradio, "Det Åbne Båndværksted i Aarhus".

Bente Djørup har ikke deltaget i gruppens arbejde. Formanden har derfor bedt Arne Christensen træde i hendes sted. Dette er aftalt med Bente Djørup.

Sekretariatetsfunktion er varetaget af Kulturministeriet v/kontorchef Lise Roepstorff, ekspeditionssekretær Rosa Cedermark og overassistent Birte Davidian.

Redaktionen er varetaget af Danmarks BlindeBibliotek v/informationschef Lisbeth Trinskjær og informationsmedarbejder Kirsten Broager, og Kulturministeriet v/overassistent Birte Davidian.

KOMMISSORIUM

"Arbejdsgruppen skal belyse overordnede problemstillinger vedrørende den fremtidige kulturpolitik i forhold til mennesker med handicap og fremkomme med ideer til mulige anbefalinger og initiativer på området. Arbejdsgruppen skal i den forbindelse undersøge muligheder for mennesker med handicap for dels at nyde godt af de eksisterende kulturtilbud og dels for selv aktivt at udfolde sig på det kunstneriske område. Gruppen skal iværksætte et udredningsarbejde og udarbejde en handlingsplan. Udredningen skal belyse de nævnte to punkter og eventuelt danne grundlag for forslag til konkrete initiativer på området. Handlingsplanen skal være prioriteret og skal skelne mellem det korte sigt (her og nu) og det lange sigt. Handlingsplanens lange sigt skal deles op i, hvad der kan nås på 3 år, og hvad der bør sigtes mod at nå på 10 år. Gruppen skal til brug for sit arbejde indkalde til en høring med forskere samt berørte personer og organisationer. Resultaterne af arbejdsgruppens drøftelser skal foreligge senest ved udgangen af 1996".

Arbejdsgruppen har fra begyndelsen koncentreret sit arbejde om 4 områder:

Adgang til kulturen for mennesker med udviklingshæmning.

Adgang til kulturen for psykisk syge.

Adgang til information inden for kulturen for mennesker med handicap.

Adgang til de fysiske omgivelser inden for Kulturministeriets område for mennesker med handicap samt hvorledes reglerne for handicappedes adgang til de fysiske omgivelser indpasses i Kulturministeriets uddannelser (arkitektuddannelsen, bibliotekaruddannelsen, billedkunstuddannelsen, skuespilleruddannelsen m.m.).

Til belysning af disse 4 områder nedsatte arbejdsgruppen 4 arbejdsgrupper under ledelse af henholdsvis

Dan R. Schimmell

Bente Djørup

Winnie Vitzansky

Poul Østergaard.

Arbejdsgrupperne har hver for sig inden for sit område skullet beskrive hindringer og barrierer for at ligestille mennesker med handicap med ikke-handicappede og komme med løsninger på beskrevne hindringer samt forslag til en ligestilling.

Lederne af disse arbejdsgrupper har selv sammensat deres arbejdsgrupper og har frit kunnet søge råd hos sagkyndige inden for de respektive områder.

ARBEJDETS TILRETTELÆGGELSE

Arbejdsgruppen har holdt 11 møder og en konference på Egmont Højskolen den 18. og 19. november 1996 for en bred kreds af sagkyndige og andre inden for handicapområdet.

TILBLIVELSE OG STRUKTUR

Et skridt på vejen

Nærværende papir er resultatet af arbejdsgruppens arbejde. I efteråret 1996 indbød arbejdsgruppen en lang række ressourcepersoner til konference om emnet. På grundlag af konferencen har arbejdsgruppen

udarbejdet den endelige betænkning. Denne skal danne grundlag for Kulturministeriets kulturpolitiske initiativer til forbedring af handicappede menneskers adgang til kulturen.

Vi er internationalt forpligtede

Arbejdsgruppen har valgt at indlede afsnittene med at citere FN's Standardregler 5 a, 5 b, 10 og 11. Det er for at minde om, at Danmark ved underskrivelsen af "Standardregler om lige muligheder for handicappede", på internationalt plan har forpligtet sig politisk og moralsk til at leve op til disse normer. Det underskrevne FN-dokument er en hensigtserklæring.

Alligevel er beskrivelserne af, hvilke krav et samfund bør leve op til, meget præcise.

Kort og kontant

De enkelte arbejdsgrupper, arbejdsgruppen "Adgang til kultur for mennesker med udviklingshæmning" (ARB.UDV), arbejdsgruppen "Adgang til kulturlivet for psykisk syge" (ARB.SIND), arbejdsgruppen "Adgang til information inden for kulturen for mennesker med handicap" (ARB.INF), arbejdsgruppen "Adgang til de fysiske omgivelser inden for Kulturministeriets område for mennesker med handicap samt hvorledes reglerne for handicappedes adgang til de fysiske omgivelser indpasses i Kulturministeriets uddannelser" (ARB.FYS), har hver især udarbejdet en rapport over deres arbejde. Disse er vedlagt som bilag til betænkningen.

Vi har forsøgt at gøre resultaterne let tilgængelige og samlet essensen af arbejdet ved at opliste henholdsvis hindringer og løsninger.

Teksten delte sig naturligt i 3 dele: fysisk adgang, adgang til information og det mindre håndfaste, "usynlige" hindringer.

Såfremt man skulle ønske denne tekst uddybet, fremgår det af den tilknyttede parentes, i hvilken delrapport emnet er behandlet.

Arbejdsgruppernes løsningsforslag er redigeret og samlet i overordnede punkter i denne betænkning "sammenfatning" side 8.

I 1995 nedsatte boligministeren et tværministerielt udvalg, som fik til opgave at udarbejde en handlingsplan for tilgængelighed til de fysiske omgivelser i overensstemmelse med FN's standardregel nr. 5 om tilgængelighed.

Boligministeriets og Kulturministeriets handicapudvalg griber i kommissorier og arbejde ind over hinanden for så vidt angår tilgængelighed til det fysiske miljø inden for kulturområdet. Som følge heraf henviser denne betænkning i sammenfatningen til Boligministeriets betænkning fra foråret 1997 for så vidt angår disse områder.

Prolog

KULTUR ER?

Der skrives og tales meget om forskellige befolkningsgruppers kulturelle tilgang. Midt i 70'erne talte man om kulturimperialisme. Nu taler man om kulturmangfoldighed. Kultur er vigtig for alle.

Hvad enten der tales om Østafrikas stammekultur eller dansk kolonihave- eller fodboldkultur, så har kulturen en samfundsopdragende og samhørighedsskabende funktion.

Der sker til stadighed en udvikling af kulturen, en udvikling der er et udtryk for ændrede samfundsnormer. Det vil sige, at kulturen betragtes som et hele giver en fælles referenceramme. Det er derfor vigtigt, at alle samfundsgrupper kan deltage i de kulturelle tilbud og tiltag. En manglende bevidsthedsskabende politik på dette område vil uvilkårlig føre til, at flere og flere ikke føler, de kan være med i den fælles kultur og derfor søger andre veje. Og det kan være veje, der skaber store forståelses- og følelsesmæssige problemer i det omkringliggende samfund.

Hvornår deltager man egentlig som individ i kulturelle aktiviteter? Som følge af udgangspunktet med kulturen som en fælles referenceramme eller kodeksskaber, så er deltagelse i kulturelle aktiviteter en slags interessepræget og/eller vanemæssig handling og ikke en deltagelse i enkeltstående begivenheder.

ADGANG TIL KULTUREN

Vi bryster os meget af, at Danmark er lighedernes land. Ingen har været og vil næppe i fremtiden være i tvivl om, at der ikke er lige muligheder for alle. Personlige forudsætninger, familiære forhold og økonomiske ressourcer spiller stadig en væsentlig rolle i menneskers reelle valg. Sådan er det på uddannelsesområdet og på arbejdsmarkedet, men det gælder også på kulturområdet. Det er derfor et klogt træk, når kulturministeren valgte at bede særlige videnskavere inden for handicapområdet om at belyse handicappedes adgang til kulturen.

Adgang forbudt/adgang tilladt er en diskussion om fysiske hindringer, mens tilgængelighed indbefatter en yderligere dimension, nemlig en sanset forståelse. Ved derfor at anvende ordet tilgængelighed indbefattes også den forstandshandicappede gruppe mennesker med udviklingshæmning. Men gruppen er i virkeligheden langt større, bl.a. omfattende svage læsere.

VIDEN VENDER VERDEN, VISIONER VISER VEJEN

Når det kan konstateres, at der er grupper af samfundsborgere, der ikke deltager i kulturlivet, siges det samtidigt, at der er nogle, der deltager. Når de "nogle" ikke griber ud i yderkredsen og medinddrager andre i det kulturelle liv, så er det ikke af ond vilje, men ofte af tankeløshed eller manglende bevidsthed om de problemer og barrierer, andre kan stå og brydes med.

Viden, oplysning og information er vigtige redskaber til at ændre på disse forhold. Det er arbejdsgruppens ønske og håb, at vi i vores rapport har været så visionære, at vi har været med til at vise vejen.

Målet må derfor være at skabe et samfund, hvor alle er ligestillede. Et samfund, hvor ikke alle medborgere har adgang til deltagelse i kulturlivet, vil være et klassesdelt og ulige samfund.

Sammenfatning

Arbejdsgruppen har af kulturministeren fået til opgave at belyse problemerne inden for kulturområdet i forhold til mennesker med handicap og at komme med forslag til løsning heraf.

Arbejdsgruppen har i sit arbejde bestræbt sig på overordnet at undersøge handicappedes muligheder for

at nyde godt af eksisterende kulturtilbud og for at være aktivt udøvende.

Arbejdsgruppens mål er således, at alle uanset handicap får adgang til deltagelse i kulturens verden.

De følgende forslag er et skridt på vejen til en ligestilling inden for kulturens område mellem handicappede og ikke-handicappede.

Arbejdsgruppens anbefaling er samlet i en handlingsplan. Handlingsplanen er prioriteret og skelner mellem det korte sigt (her og nu) og det lange sigt (3-10 år).

HANDLINGSPLAN

Kort sigt

Det fysiske miljø

For så vidt angår handicaptilgængelighed til det fysiske miljø (nybyggeri, ombygning, eksisterende byggeri, veje, stier, adgangsveje m.m.) henvises til betænkning af marts 1997 fra "Det Tværministerielle Handicapudvalg" under Boligministeriet. For oversigtens skyld er to hovedforslag vedr. handicaptilgængelighed til det fysiske miljø under kulturens område imidlertid medtaget, medens der for så vidt angår løsningsforslag henvises til Boligministeriets betænkning.

1.

Kulturministeriet tager i samarbejde med Boligministeriet initiativ til, at gældende lovgivning m.m. håndhæves og opstrammes således, at tilgangen af alt nyt ikke-handicaptilgængeligt byggeri og anlæg inden for kulturområdet stoppes. For så vidt angår initiativer til opnåelse heraf henvises til Boligministeriets betænkning fra foråret 1997.

2.

Kulturministeriet tager i samarbejde med Boligministeriet initiativ til i størst muligt omfang at skabe handicaptilgængelighed i eksisterende byggeri inden for kulturområdet, jf. Boligministeriets betænkning fra foråret 1997.

Information

3.

Kulturministeriet tager initiativ til, at folke- og forskningsbibliotekerne i størst muligt omfang tilbyder materialer i alternative medier.

4.

Kulturministeriet tager initiativ til, at de enkelte kulturinstitutioners information foreligger i relevante medier, herunder Kulturnet Danmark.

5.

Kulturministeriet tager initiativ til, at de enkelte institutioners information om handicapegnethed foreligger i de relevante medier, herunder Kulturnet Danmark.

6.

Kulturministeriet tager initiativ til, at radio og tv forpligtes til at gøre deres udsendelser tilgængelige, dels ved tegnsprogstolkning, audiovision og tekstning af programmerne, dels ved udgivelse af programmateriale, der er tilgængeligt for mennesker med kommunikations- og forståelseshandicap.

På tilsvarende måde tager Kulturministeriet initiativ til, at museer og teatre forpligtes til at gøre deres udstillinger/forestillinger tilgængelige. Dette kan ske ved tegnsprogstolkning og tekstning, ved udgivelse af programmateriale, der er tilgængeligt for mennesker med kommunikations- og forståelseshandicap,

samt ved at udvalgte og karakteristiske udstillingsgenstande afmærkes med tilladelse til berøring.

7.

Kulturministeriet tager initiativ til, at der udarbejdes oversigter over kulturelle aktiviteter. Oversigterne skal være i relevante medier i forhold til de enkelte handicapgrupper.

8.

Kulturministeriet tager initiativ til, at der udarbejdes en praksisvejledning om anvendelse af "ledsagerordning" og mulighed for tolkning ved deltagelse i kulturlivet, herunder idrætslivet.

9.

Kulturministeriet tager initiativ til at udvikle og markedsføre handicapegnet informationsteknologi.

10.

Kulturministeriet tager initiativ til, at oplysningskampagner resulterer i en kåring af årets kulturinitiativ på handicapområdet.

Uddannelser

11.

Kulturministeriets uddannelsesinstitutioner sikrer, at alle, som opfylder optagelsesbetingelserne - uanset eventuelle handicap - får adgang til og mulighed for gennemførelse af en ønsket uddannelse.

12.

Kulturministeriets undervisningsinstitutioner forpligtes til at sikre, at deres uddannelses tilbud rummer information om handicappedes behov.

Længere sigt

Initiativer der kan skabe resultater i løbet af 3 til 10 år

13.

Kulturministeriet tager kontakt til idrætsorganisationerne - herunder Dansk Handicap Idræts-Forbund - med henblik på, at disse øger mulighederne for at handicappede - herunder multihandicappede - kan dyrke idræt. Dette kan ske gennem udvikling af nye og tilpassede idrætter og idrætsanlæg.

14.

Kulturministeriet tager initiativ til, at der skabes egnede væresteder, museumsmiljøer og klubber for sindslidende, således at disse får mulighed for at udtrykke sig kreativt og kan vise deres kunstværker.

15.

Kulturministeriet anmoder Undervisningsministeriet om at tage initiativ til, at der iværksættes et 5-årigt forsøg, hvor der i kreative fag skabes samlæsning mellem folkeskoler og specialskoler, for herigennem at opnå en øget gensidig forståelse og tolerance.

16.

Kulturministeriet anmoder Socialministeriet om at tage initiativ til udarbejdelse af en vejledning for socialpædagogisk personale, således at dette sættes i stand til at bibringe personer med handicap en bred kulturel baggrund.

17.

Kulturministeriet tager initiativ til, at kunstnere og kunsthåndværkere inddrages som kulturformidlere på institutioner for børn og voksne med handicap.

18.

Kulturministeriet tager initiativ til at arrangere kurser, oplysningskampagner og materiale om demokrati- og foreningsforståelse for handicappede, der har været eller er institutionaliseret og derfor traditionelt har færre eller ingen erfaring med dansk demokrati- og foreningstradition.

19.

Kulturministeriet tager initiativ til, at en stadig stigende del af den eksisterende information skal være tilgængelig på de relevante medier.

Kulturministeriet udarbejder med udgangspunkt i ovenstående anbefalinger - og i samarbejde med ministeriets institutioner, råd, nævn og organisationer samt handicaporganisationerne - en konkret plan for tilgængelighed for handicappede inden for kulturområdet.

Planen skal rumme tidsmæssige og økonomiske data.

Planen illustreres med eksempler, der dokumenterer fordele ved gennemførelsen.

Planen skal indeholde oplysning om, hvem der er ansvarlig for gennemførelse af de forskellige tiltag (sektoransvarlighed).

Planen gælder for 10 år og ajourføres og evalueres hvert år af Kulturministeriet i samarbejde med de involverede parter, herunder handicaporganisationerne.

Handicappedes fysiske adgang til kulturinstitutioner

FN's STANDARDREGEL 5: TILGÆNGELIGHED

De enkelte lande bør anerkende, at tilgængelighed er altafgørende for opnåelse af lige muligheder i alle områder af samfundet. De enkelte lande bør for mennesker med handicap af enhver art (a) indføre handlingsprogrammer med henblik på at gøre de fysiske omgivelser tilgængelige og (b) træffe foranstaltninger til at sørge for adgang til oplysning og kommunikation.

FN's STANDARDREGEL 5a: ADGANG TIL DE FYSISKE OMGIVELSER

1.

De enkelte lande bør iværksætte foranstaltninger til at fjerne barrierer i de fysiske omgivelser. Disse foranstaltninger bør bestå i at udarbejde standarder og retningslinier samt at overveje at indføre lovgivning til sikring af tilgængelighed til forskellige områder i samfundet, for eksempel boliger, bygninger, såvel offentlige som andre transportmidler, gader og andre udendørs omgivelser.

2.

De enkelte lande bør sikre, at arkitekter, bygningsingeniører og andre, der er fagligt involveret i udformning og konstruktion af de fysiske omgivelser, har adgang til de fornødne oplysninger om handicappolitik og foranstaltninger til opnåelse af tilgængelighed.

3.

Krav om tilgængelighed bør lige fra planlægningsprocessen indgå i udformningen og konstruktionen af de fysiske omgivelser.

4.

Organisationer af mennesker med handicap bør høres, når der udarbejdes standarder og normer for tilgængelighed. De bør ligeledes involveres på lokalt plan fra den indledende planlægningsfase, når offentlige anlægsprojekter udarbejdes for således at sikre maksimal tilgængelighed.

Hindringer:**Åbne institutioner:**

(ARB.FYS)

Nogle kulturinstitutioner er utilgængelige for mennesker med nedsat førlighed.

Viden og behov:

(ARB.FYS)

Opførelse af handicapegnet byggeri kan ikke gennemføres, hvis vejledninger og forskrifter ikke kendes og forstås af bygherre og de projekterende, og hvis byggeriets økonomiske grundlag ikke er til stede.

Eksisterende viden om praktiske løsninger vedr. bygningers tilgængelighed, indretning o.l. bruges alt for sjældent.

God arkitektur:

(ARB.FYS)

Mange bygninger forener ikke arkitektonisk kvalitet med tilgængelighed. Arkitekter kan skabe rammer og passager, der fysisk, visuelt og emotionelt giver den enkelte velvære i et "sansernes mødested".

Løsninger:**Åbne institutioner:**

(ARB.FYS)

Kulturinstitutioner skal være åbne og imødekommende, for at mennesker med handicap kan deltage i det kulturelle fællesskab. Sansemæssige oplevelser sammen med andre har større betydning end vejen frem til oplevelsen.

Viden og behov:

(ARB.FYS)

Bygherre og projekterende skal skaffe sig viden om handicappedes hverdag, der giver forudsætning for at forstå vejledninger og forskrifter. Spørg handicaporganisationerne! Kulturministeriet etablerer en konsulenttjeneste, hvis opgave er at formidle viden om praktiske løsninger og arbejde for at forene tilgængelighed med det ypperste inden for bygningskunsten.

Egnede adgangsforhold tilgodeser såvel det funktionelle som det æstetiske.

God arkitektur:

(ARB.FYS)

Der findes gode eksempler på bygninger, hvor arkitektonisk kvalitet forenes med tilgængelighed. Eksempler er:

Handelshøjskolen på Frederiksberg, Det Ny Teater i København, Louisiana i Humlebæk og Trapholt i Kolding.

Det bør overvejes, om Kulturministeriet (evt. i samarbejde med Boligministeriet) kan iværksætte kampagner til fremme af tilgængelighed. Eksempler på bygningsmæssige forbedringer kunne årligt præmieres af konsulenttjenesten og af handicaporganisationerne med en særlig pris.

Gamle bygninger

(ARB.FYS)

I Danmark findes mange offentlige bygninger, som ikke kan gøres tilgængelige for kørestolsbrugere og gangbesværede uden alvorlige indgreb i arkitekturen.

Gamle bygninger

(ARB.FYS)

Nogle særligt værdifulde, historiske og arkitektoniske bygninger kan på grund af udformningen ikke gøres helt eller delvist tilgængelige for kørestolsbrugere.

Kulturinstitutionerne skal være åbne og imødekommende for handicappedes deltagelse i det kulturelle fællesskab.

Personalet skal være parate til at yde den fornødne assistance på en naturlig måde, så institutionernes tilbud også er egnede for mennesker med handicap.

Nye generationer

(ARB.FYS)

Forholdene skal forbedres i fremtiden, derfor skal nye generationer af formidlere påvirkes dertil. Kulturministeriets uddannelsesinstitutioner kan vise vejen.

Nye generationer

(ARB.FYS)

Arkitektskolerne skal formidle elementær viden om planlægning af handicapegnede fysiske omgivelser. Industrielle designere skal lære om udformningen af hverdagens nytteprodukter for handicappede.

Skuespilleruddannelsen skal udvikle/opprioritere alternative udtryksformer som en udfordring til de eksisterende teatre. Det alternative kunne appellere til folk, der ikke kan følge traditionelle teaterforestillinger. Det kunne måske anspore talentfulde handicappede til at søge optagelse på en teaterskole.

Adgang til uddannelse

(ARB.FYS)

Uddannelsessøgende med handicap møder af og til fysiske hindringer, som vanskeliggør deres uddannelsesmuligheder.

Adgang til uddannelse

(ARB.FYS)

Det påhviler den enkelte uddannelsesinstitution at drage omsorg for, at en studerende med handicap kan gennemføre uddannelsen under de bedst tænkelige fysiske forhold. Individuelle hensyn skal i disse tilfælde prioriteres højt.

Basale hensyn

(ARB.INF)

Helt basale hensyn tilsidesættes ofte i planlægningen af nybyggeri og ombygning.

Basale hensyn

(ARB.INF)

Bygherrer og projekterende bør sikre, at der forefindes:

- Handicapegnet adgang via køreramper og elevatorer for kørestolsbrugere.
- Handicaptolletter
- Ledelinier, skiltning og farvesætning, tilrettelagt af hensyn til blinde og stærkt svagtseende.
- Elektronisk forstærkerudstyr for døve og svært tunghøre, herunder teleslyngeanlæg etableret i forsamlingslokaler.

Vand og toilet

(ARB.SIND)

Den sindslidende er ofte, pga. sit medicinforbrug, meget tørstig.

I forbindelse med den medicinske behandling oplever mange sindslidende en stærk uro i kroppen. For at dulme denne uro - og af mange andre grunde - ryger mange sindslidende meget.

Museum og væresteder

(ARB.SIND)

Inspiration er nødvendig.

Man præsenteres så godt som aldrig for kulturprodukter, fx malerier og bøger, frembragt af sindslidende. Også på dette område er sindslidende så godt som usynlige.

Selv at turde. Selv at komme til orde.

(ARB.SIND)

Det er de færreste sindslidende, der af sig selv giver sig i kast med at udtrykke sig skabende gennem kunstneriske aktiviteter.

Vand og toilet

(ARB.SIND)

Der skal være let adgang til at få noget at drikke. Af samme grund skal der også være let adgang til toiletbesøg.

Der skal helst være to døre i lokalet, så man kan komme ud uden at forstyrre for meget.

Museum og væresteder

(ARB.SIND)

Der bør arbejdes på at etablere et museum med et levende museumsmiljø og med skiftende udstillinger af sindslidendes kunst.

Museet skal være et udstillingsvindue til en verden, der er fremmed for de fleste, og som inspiration for de sindslidende selv.

Endvidere kunne sindslidendes kunst præsenteres på vandrestillinger, gerne i eksisterende museer.

Forlagsvirksomhed, som Gallo-Forlaget, bør støttes og videreudvikles.

Selv at turde. Selv at komme til orde.

(ARB.SIND)

For at give den sindslidende mulighed for, i eget tempo og uden angst, selv at gøre erfaringer med at udtrykke sig skabende, er det nødvendigt, at der eksisterer trygge og overskuelige miljøer, hvor brugerne på egne præmisser kan møde ligestillede, til gensidig inspiration.

Dette kan være på væresteder eller i klubber - eller på en lilleskole for voksne, hvor aktiviteten vil være skemalagt og bære større præg af undervisning.

Endelig kunne man forestille sig, at der etableres flere billedskoler/kreative skoler for sindslidende, i lighed med fx Gallo-Skolen i Århus.

Handicappedes adgang til information om kultur

FN's STANDARDREGEL 5: TILGÆNGELIGHED

De enkelte lande bør anerkende, at tilgængelighed er altafgørende for opnåelse af lige muligheder i alle områder af samfundet. De enkelte lande bør for mennesker med handicap af enhver art (a) indføre handlingsprogrammer med henblik på at gøre de fysiske omgivelser tilgængelige og (b) træffe

foranstaltninger til at sørge for adgang til oplysning og kommunikation.

FN's STANDARDREGEL 5b: ADGANG TIL OPLYSNING OG KOMMUNIKATION

5.

Mennesker med handicap og, hvor det er relevant, deres familier og talsmænd bør på samtlige stadier have adgang til alle oplysninger om diagnoser, rettigheder og til rådighed værende tilbud og programmer. Oplysninger bør præsenteres på en måde og i en form, der gør dem tilgængelige for mennesker med handicap.

6.

De enkelte lande bør udarbejde strategier til at gøre oplysningstilbud og dokumentation tilgængelige for forskellige grupper af mennesker med handicap. For at synshæmmede personer kan få adgang til skriftlig oplysning og dokumentation, bør der anvendes punktskrift, stor skrift, lydbånd og andre relevante teknologiske hjælpemidler. På samme måde bør der anvendes relevante teknologiske hjælpemidler i forbindelse med mundtlig oplysning til personer med høretab eller forståelsesvanskeligheder.

7.

Det bør overvejes at bruge tegnsprog i undervisningen af døve børn, i deres familier og lokalsamfund. For at lette kommunikationen mellem døve og andre børn bør der ligeledes stilles tegnsprogstolkning til rådighed.

8.

De behov, som mennesker med andre kommunikationshandicap har, bør ligeledes tages i betragtning.

9.

De enkelte lande bør opfordre medierne, især tv, radio og aviser, til at gøre deres artikler og udsendelser m.v. tilgængelige.

10.

De enkelte lande bør sikre, at nye edb-styrede oplysnings- og servicesystemer, der tilbydes den almene befolkning, enten gøres umiddelbart tilgængelige eller tilpasses, så de er tilgængelige for mennesker med handicap.

11.

Organisationer af mennesker med handicap bør konsulteres, når der udvikles foranstaltninger til at gøre informationstilbud tilgængelige.

I afsnittet om tilgængelighed til information benyttes begrebet kommunikationshandicappet, som er fællesbetegnelse for mennesker, der på grund af handicap har problemer med kommunikation under en eller anden form.

Denne gruppe mennesker omfatter: døvblevne, døve, svært hørehæmmede, blinde, svagtseende, ordblinde, afatikere, udviklingshæmmede, fysisk handicappede, der har problemer med at læse trykt tekst, m.m.fl.

Hindringer:

Information om tilgængelighed (ARB.INF)

Når et menneske med et handicap skal vælge en kulturoplevelse, er der ikke frit valg. For at træffe et valg har den handicappede behov for at vide noget om, hvor tilgængelig kulturoplevelsen er, om der er handikaptoiletter, teleslynge osv. Denne information findes i dag ikke i samlet form.

Løsninger:

Information om tilgængelighed (ARB.INF)

En "handi-guide over kultur" skal udarbejdes. Guiden skal være en base over samtlige Kulturnet Danmarks institutioner, med oplysninger om handicaptilgængelighed, efter følgende principper:

- Personlig handicapguide (person) er til rådighed.
- Elektroniske hjælpemidler forefindes (teleslynge, walkman).
- Trykt tekst findes i alternative medier (lydbånd, punktskrift, diskette).
- Tegnsprogstolke for døvblevne, døve og svært hørehæmmede.
- Audiovision for blinde.
- Afdelinger for handicappede.

Denne "handi-guide" skal være tilgængelig på banegårde og posthuse, i trafikterminaler m.m. Eller den kunne udgives årligt (opdateret) som håndbog til alle i målgruppen på diverse medier. (Form som "Ung i København", indhold som "Handicap-guide", Århus).

I annoncer for teaterforestillinger i aviser, blade m.m. bør der altid være supplerende oplysninger om handicaptilgængelighed, lige fra elevator og handikaptoilet til program i lydudgave og tolkning for døvblevne, døve og svært hørehæmmede.

Informationsmaterialers form

(ARB.INF)

Et informationsmateriale, der kan forstås af alle, findes ikke.

Informationsmaterialers form

(ARB.INF)

Informationsmaterialer skal generelt udgives i forskellige former under hensyntagen til forskellige handicapgruppers differentierede behov.

- Mennesker med udviklingshæmning kræver ofte enkle budskaber. Disse kan formidles gennem elektroniske hjælpemidler.

- Døvblevne, døve og svært hørehæmmede behøver tegnsprogstolkning, skrivetolkning og Mund-Hånd-System Tolkning (MHS)-tolkning af det talte ord.

- Blinde og ordblinde derimod ønsker ingen anden information end den, andre får. Den skal blot være på et medie, som kan læses/opfattes: på lydbånd, i punktskrift eller på diskette. Skal ordblinde kunne læse en information, skal den ofte være specielt tilrettelagt.

Software

(ARB.INF)

Windows-baseret programmel/software er ikke umiddelbart tilgængelig for andre end seende, da det er visuelt baseret.

Software

(ARB.INF)

Der bør tages initiativ til iværksættelse af særlige forskningsprogrammer vedr.:

- Udvikling af hardware og software til handicap-kompenserende udstyr.

- Tilvejebringelse af rådgivning og vejledning af slutbrugere i valg af edb-programmer og edb-udstyr.

- Gennemførelse af undervisningstilbud i brug af handicapkompenserende edb-løsninger på slutbruger-, konsulent- og undervisningsniveau.

- Samordninger af bestræbelser mellem private og offentlige instanser.

- Etablering af handicaptilgængeligt informationsmateriale for Kulturministeriets institutioner.

- Udarbejdelse af oplysningsmateriale til institutionerne (gerne i elektronisk form) om, hvordan man opfylder kravene til tilgængelighed.

En sådan oplysningskampagne kunne koordineres af Videncenter for Tilgængelighed.

Kendskab og holdninger

(ARB.SIND)

De mest uoverstigelige og uforudsigelige hindringer er de menneskelige barrierer.

Menneskelige barrierer

(ARB.FYS)

De menneskelige barrierer er måske vanskeligere at overvinde end at gøre bygninger tilgængelige.

Tv skaber billedet

(ARB.UDV)

Tv, én af Danmarks absolut største kulturformidlere, dækker minoritetsgrupper både unuanceret og utilstrækkeligt.

Den almindelige dansker ser kun noget til minoritetsgrupperne på tv, når der er "en god historie i dem" - og det foregår ofte på flertallets præmisser.

Elektronisk tekst

(ARB.INF)

Det er et problem, at elektroniske tekster, på grund af mangelfuld overholdelse af standarder på området, ikke er tilgængelige for blinde og læsehændicappede.

Desuden er det et problem at få adgang til alle ønskede tekster i elektronisk form, mens de har nyhedens interesse.

Kendskab og holdninger

(ARB.SIND)

Radio, tv, dags- og ugepresse kan bruges til at udbrede kendskabet til mennesker med forskellige handicap. Derved kan der udvikles et naturligt forhold mellem handicappede og ikke-handicappede. En holdningsændring hos os alle er ønskværdig.

Menneskelige barrierer

(ARB.FYS)

Medierne kan spille en afgørende rolle i et målrettet oplysningsarbejde på samme måde som i aids-kampagnerne.

En holdningsmæssig bearbejdning af befolkningens opfattelse af forskellige menneskers udfoldelsesmuligheder synes at være påkrævet for at opnå ligestilling.

Tv skaber billedet

(ARB.UDV)

Tv skal tilstræbe en mere nuanceret dækning. Temaudsendelser kunne evt. foretrækkes.

Elektronisk tekst

(ARB.INF)

Der må skabes mulighed for, at blinde og andre afgrænsede grupper af læsehændicappede kan få adgang til elektronisk lagret og distribueret information via diskette og telekommunikation. Grafisk baseret programmel skal overholde den givne standard, således at blindes og svagtseendes kompenserende IT-udstyr umiddelbart kan anvendes.

Adgang til elektronisk tekst er nødvendig, for at blinde og ordblinde kan benytte syntetisk tale. Teksten skal være brugervenlig og tilgængelig.

Der skal sikres samarbejde, aftaler med forlag og distributør. DDB kunne fx være mellemlid mellem producent og bruger (print on demand-service).

Nyhedsformidling

(ARB.INF)

Aviser, tidsskrifter og blade findes hovedsagelig i trykte udgaver og er derfor ikke tilgængelige for blinde og andre læsehandicappede.

Tv-udsendelser og hensyn til forskellige målgrupper

(ARB.INF)

Tv-udsendelser er kun sjældent tegnsprogstolkede eller tekstede for døvblevne, døve og svært hørehæmmede, og af disse er det ofte kun dele af udsendelsen, der er tolket eller tekstet. Som døvbleven, døv eller svært hørehæmmede kan man aldrig vide, om et givet program vil kunne forstås.

Tv - lukket land!

(ARB.INF)

Der udgives ingen fyldestgørende oversigter over tv og radioprogrammerne, som blinde og læsehandicappede kan benytte.

Skuespil

(ARB.INF)

Danske teaterstykker kan døvblevne, døve og svært hørehæmmede ikke følge med i, medmindre der er tolkning. Udenlandske teaterstykker har sommetider tekster på overhead eller skærm, så døvblevne, døve og svært hørehæmmede også kan følge med. Blinde og ordblinde kan ikke orientere sig i teaterprogrammer, medmindre de findes i lydudgaver.

Opera

(ARB.INF)

Opera synges næsten altid på originalsproget. Det er blevet praksis, at librettoen kan aflæses som et løbende digitalt tekstbånd. Dette kan blinde ikke læse.

Nyhedsformidling

(ARB.INF)

Der må søges etableret en ordning, hvorefter blinde og andre klart afgrænsede grupper af læsehandicappede kan få adgang til aviser og tidsskrifter i elektronisk form, distribueret via telekommunikation.

Tv-udsendelser og hensyn til forskellige målgrupper

(ARB.INF)

Det er nødvendigt, at mange flere tv-udsendelser bliver tegnsprogstolkede eller tekstede. Dette gælder hele udsendelsen - ikke kun delvis. "Større" tv-udsendelser skal tekstes allerede ved første udsendelse og ikke som nu kun ved genudsendelsen.

Børneudsendelser bør være tekstede eller have tegnsprogstolk i hjørnet af tv-billedet. Det skal stå nævnt i programoversigter, om en udsendelse er tekstet.

Der skal benyttes "audiovision" for blinde (indtalt billedbeskrivelse via tilkoblet program).

Der skal være speakeroplæsning af undertekster.

Tv - lukket land!

(ARB.INF)

Tv- og radiostationer skal selv gøres ansvarlige for at orientere om deres programudbud på lydbånd, diskette eller online.

Skuespil

(ARB.INF)

Teaterstykker skal tegnsprogstolkes, tekstes på overheads eller tekstes på skærm for døvblevne, døve og svært hørehæmmede.

For blinde skal audiovision benyttes.

Teaterprogrammer skal foreligge i lydudgave.

Opera

(ARB.INF)

Blinde vil kunne udnytte, at librettoen gengives digitalt, hvis der er mulighed for at tilkoble punktdisplay.

Hindringer:

Biografer

(ARB.INF)

Døve har ingen glæde af at se danske film i biografen, idet de ikke er tekstede. Det fremgår sjældent i annoncer, om film er tekstede. Kun få biografer har teleslynge eller audiovision for blinde.

Museer

(ARB.INF)

Blinde har kun glæde af kunstgenstande, hvis de må berøres. Det har personalet på museer generelt meget lidt forståelse for. Blinde kan ikke læse de forklarende tekster.

Rundvisninger med tale kan ikke benyttes af døvblevne, døve og svært hørehæmmede.

Løsninger:

Biografer

(ARB.INF)

På langt sigt bør alle biografer opfylde følgende krav:

- Alle film er tekstede.

- Udenlandske børne- og tegnefilm i originalversion er forsynet med danske undertekster.

- Der forefindes teleslynge.

- Der forefindes audiovision.

På kort sigt bør mindst to biografer i alle byer over 25.000 indbyggere opfylde disse krav.

Museer

(ARB.INF)

Museer skal uddanne personale til handicappede må berøres. Det har personalet på museer guider, der har handicapforståelse og kan tegnsprogstolke. De skal stå til rådighed for enhver besøgende, der har brug for hjælp.

Handicappede skal så vidt muligt have lov til at berøre kunstværkerne. Ledelinier i gulve, punktmarkeringer og punkttekster til de enkelte kunstværker skal etableres.

Folke- og forskningsbiblioteker

(ARB.INF)

Hovedproblemet er, at det læsestof, som er tilgængeligt på andre medier end bogtryk, er langt mindre omfattende end den samlede bogbestand. Det antal eksemplarer, der fremstilles på lydbånd eller punktskrift, kan ikke imødekomme læsehandicappedes ønsker om at erhverve en nyudgivet bog straks efter den bogtrykte udgivelse.

Bibliotekspersonalet mangler handicapforståelse.

Læsehandicappede kan ikke finde specialmaterialer og separate afdelinger.

Der findes ikke en national fortegnelse over tidsskrifter, aviser og blade på lydbånd.

Desuden holder mange handicappede sig tilbage fra at bruge bibliotekerne af ulyst eller angst, selvom der de sidste 20 år har eksisteret specielle tilbud til læsehandicappede.

Folke- og forskningsbiblioteker

(ARB.INF)

En løsning af hovedproblemet: Den meget lille andel af information, der er tilgængelig i alternativ form, kræver en beslutning om, at en vis procentdel af den eksisterende information skal overføres til de alternative medier.

Biblioteksvæsenets tilbud og serviceydelser til borgerne bør præsenteres og formidles således, at de kan forstås og benyttes af alle borgere i samfundet. Det bør sikres, at formidlingen tager højde for de særlige behov, lånerne med handicap måtte have.

Personalet skal uddannes til forståelse og service for mennesker med handicap.

Udvalgte biblioteker skal have afdelinger for døve, døve børns forældre, døvelærere samt pædagoger. Her skal være bøger fortalt på video med tegnsprog. Her skal være "værksted" for ordblinde.

Iøjnefaldende skiltning og enkle piktogrammer skal angive, hvor læsehandicappede kan finde specialmaterialer.

Der skal oprettes kulturelle biblioteker, hvor man skal kunne få adgang til "handi-guide" over kultur.

Der skal regionalt være de materialer og det udstyr til rådighed, der er nødvendigt for at kunne give en for brugerne tilfredsstillende betjening. Justering af de enkelte brugergrupperes behov for materialer og udstyr foretages årligt på baggrund af demografiske oplysninger.

Der bør være adgang til individuel indlæsning på alle folkebiblioteker.

En national fortegnelse over tidsskrifter, aviser og blade på lydbånd skal etableres.

Højskoler

(ARB.INF)

Der skal tages højde for faste udgifter til tegnsprogstolke, MHS, eller skrivetolkning på kursusbudgetter. Eller ministeriet kunne have en pulje øremærket til tegnsprogstolkning, MHS eller skrivetolkning for kursister på højskoler. Elektroniske hjælpemidler skal være til rådighed for kursister.

Højskoler

(ARB.INF)

Døvblevne, døve og svært hørehæmmede får ikke meget ud af kurser, der ikke er tegnsprogstolkede. Blinde og andre læsehandicappede kan ikke orientere sig i læsestof, idet elektroniske hjælpemidler sjældent forefindes.

Identitet og historie

(ARB.INF)

Mennesker med handicap er historieløse. Identitet og selvværd styrkes ved at kende og forstå sin fortid. Handicaphistoriske samlinger står uregistreret og er ikke sikret for eftertiden.

Bredde på tv

(ARB.UDV)

Den gennemsnitlige programflade på tv er for vanskelig at forstå for mennesker med intelligenshandicap

Identitet og historie

(ARB.INF)

Et handicapmuseum bør etableres.

Bredde på tv

(ARB.UDV)

Udsendelser med et roligt billedskifte, bygget op omkring kendte rammer, som serverer informationen let tilgængeligt, skal have en større del af programfladen.

Man kan skabe den ønskede bredde ved at public service-stationer får en mere alsidig sammensætning af kulturmedarbejdere, fx professionelt uddannede udviklingshæmmede som gennem deres præferencer kan dække områder, der traditionelt set ikke har været prioriteret.

Finkulturelle trendsættere

(ARB.UDV)

Målet må være at skabe en større alsidighed i formidlergruppens sammensætning. Dette kunne opnås ved at etablere en kulturformidleruddannelse, der i bredden tilgodeser alle befolkningsgrupper.

Finkulturelle trendsættere

(ARB.UDV)

De faggrupper, der formidler de offentlige kulturpolitiske trends, har alle baggrund i en længerevarende uddannelse. Der eksisterer således ikke et samfundsmæssigt ligeligt forhold mellem de valgte formidlere og brugerne, og det er stærkt problematisk.

Handicappedes "usynlige" barrierer

FN's STANDARDREGEL 10: KULTUR

De enkelte lande skal sikre, at mennesker med handicap integreres og kan deltage i kulturelle aktiviteter på lige fod med andre.

1.

De enkelte lande bør sikre, at mennesker med handicap har mulighed for at udnytte deres kreative, kunstneriske og intellektuelle evner, ikke kun til gavn for sig selv, men også til berigelse af det samfund, de lever i, hvad enten det er i by- eller landområder. Eksempler på sådanne aktiviteter er dans, musik, litteratur, teater, keramik, maling og billedhuggerarbejde. Navnlig i udviklingslandene bør der lægges vægt på traditionelle og moderne kunstformer, som for eksempel marionetteater, recitation og fortællekunst.

2.

De enkelte lande bør fremme handicappedes adgang til kulturel udfoldelse og kulturtilbud som for eksempel teatre, museer, biografer og biblioteker.

3.

De enkelte lande bør igangsætte udvikling og brug af særlige hjælpemidler, der gør litteratur, film og

teater tilgængelig for mennesker med handicap.

FN's STANDARDREGEL 11: FRITID OG SPORT

De enkelte lande skal træffe foranstaltninger, der sikrer, at mennesker med handicap har lige muligheder med andre for udøvelse af fritids- og sportsaktiviteter.

1.

De enkelte lande bør iværksætte foranstaltninger, der gør fritids- og sportssteder, hoteller, strande, sportspladser, sportshaller osv. tilgængelige for mennesker med handicap. Sådanne foranstaltninger bør omfatte støtte til personale, der arbejder med fritids- og sportsaktiviteter, herunder projekter til udvikling af metoder til fremme af tilgængelighed, deltagelse, oplysning og træningsprogrammer.

2.

Turistmyndigheder, rejsebureauer, hoteller, frivillige organisationer og andre, der beskæftiger sig med at arrangere fritidsaktiviteter eller rejser, bør tilbyde deres serviceydelser til alle, idet der tages hensyn til handicappedes særlige behov. For at fremme denne proces bør der gennemføres relevant oplæring.

3.

Sportsorganisationer bør opfordres til at udvikle muligheder for, at mennesker med handicap kan deltage i sportsaktiviteter. I nogle tilfælde kan tiltag, der sikrer tilgængelighed, være nok til at åbne for mulighederne for at deltage. I andre tilfælde kan særarrangementer eller særlige konkurrencer være nødvendige. De enkelte lande bør støtte handicappedes deltagelse i nationale og internationale sportsbegivenheder.

4.

Mennesker med handicap, der deltager i sportsaktiviteter, bør have adgang til instruktion og træning af samme kvalitet som andre sportsudøvere.

5.

Arrangører af sports- og fritidsaktiviteter bør rådføre sig med organisationer af mennesker med handicap, når de udarbejder deres tilbud til handicappede.

Hindringer:

Kulturoplevelser - andres ansvar (ARB.UDV)

Landets kulturelle institutioner har en lavere besøgsfrekvens af mennesker med udviklingshæmning end af andre samfundsgrupper.

Ubevidst lægger socialpædagoger hindringer på udviklingshæmmedes kulturelle udfoldelsesmuligheder. De tager valget, som ofte resulterer i et unuanceret kulturbillede.

Løsninger:

Kulturoplevelser - andres ansvar (ARB.UDV)

Personale på institutioner og andre boformer må uddannes til at være bevidst om deres ansvar for at give de udviklingshæmmede kulturoplevelser.

Socialpædagogisk personale må uddannes til at stimulere hver enkelts kulturelle behov.

Idræt for alle!

(ARB.UDV)

Mennesker med udviklingshæmning er ikke tilgodeset i kursustilbuddene fra Dansk Handicap Idræts-Forbund. Der tilrettelægges således ikke kurser for intelligenshandicappede.

Dansk Handicap Idræts-Forbunds konsulenter mangler viden om eksisterende lovgivning inden for det sociale område, når der skal tilvejebringes løsninger lokalt i samarbejde med kommunerne. Der eksisterer i dag en opfattelse af, at multihandicappede ikke kan dyrke idræt, at deres egen fysiske deltagelse ofte er stærk begrænset.

Tillid skabes i trygge rammer

(ARB.SIND)

Sindslidende har som alle andre behov for at få oplevelser sammen med andre mennesker. Men ofte er de ikke interesserede i at benytte de etablerede former for samvær.

Inspiration er nødvendigt

(ARB.SIND)

Er den sindslidende ikke i balance med sig selv, er det svært at få overskud til deltagelse i kulturelle aktiviteter.

Sindslidende, psykiatiske patienter har svært ved at interessere sig for kulturelle tilbud, hvis de ikke har det godt med sig selv og andre.

Idræt for alle!

(ARB.UDV)

Dansk Handicap Idræts-Forbund iværksætter en præcis udviklingsstrategi for kurser og uddannelse, der omfatter alle handicapgrupper.

Der afholdes kurser i Dansk Handicap Idræts-Forbund for konsulentgruppen, således at viden om den individuelle sociallovgivning løbende opdateres. Der arbejdes på en reformulering af idrætsbegrebet, således at der åbnes for deltagelse af mennesker med multihandicap. Derved kan andre alternative idrætsaktiviteter videreudvikles.

Tillid skabes i trygge rammer

(ARB.SIND)

Kommunen og den lokale forening af sindslidende skal etablere et være-/mødested eller en klub, hvor sindslidende kan komme. Gennem tålmodighed kan stedet opbygge et tillidsforhold mellem ligestillede og klubbens medarbejdere.

Inspiration er nødvendigt

(ARB.SIND)

For at give den sindslidende en mere afbalanceret hverdag er det nødvendigt at give forskellige kulturelle tilbud, som kan fostre udadvendte tanker, som fx at se kunstudstillinger eller gå til akvarelmaling. Erfaringerne fra landets større byer med etablerede støtte- og kontaktpersoner viser, at denne ordning kan bidrage til sindslidendes overvindelse af angsten for deltagelse i kulturelle arrangementer. Ordningen bør udbygges og dække hele landet, idet den menneskelige kontakt er så afgørende for sindslidendes følelse af selvværd.

Kodekser og normer

(ARB.UDV)

Flertallet i samfundet skaber de kodekser og normer, der danner rammen og "ånden" omkring bl.a. kulturforbrug. Det levner ikke plads til de lidt anderledes grupper, som bryder disse kodekser. Derfor vælger disse mennesker ofte en subkultur at færdes i - ikke nødvendigvis af lyst, men af nød.

Deltagelse i idrætsLIV

(ARB.UDV)

At deltage i en idrætsklub er ikke blot sportslig deltagelse. Der er også krav om deltagelse i klubbens "indre liv", i bestyrelser, generalforsamlinger osv. Her kommer mennesker med forstandshandicap til kort. Hovedparten magter ikke at løfte denne opgave, hvor gerne de end ville.

Misbrug af idræt

(ARB.UDV)

Der er blandt pædagoger en opfattelse af, at idræt kan bruges som en nem og billig form for aflastning.

Respekt og forståelse

(ARB.UDV)

At give minoritetsgrupper adgang til det kulturelle liv kræver respekt og forståelse fra majoritetsgruppens side.

Kodekser og normer

(ARB.UDV)

Der skal arbejdes på at skabe muligheder for deltagelse inden for de fælles kulturelle normer og værdier. Det handler derfor om at sætte minoritetsgrupper - og derved også mennesker med udviklingshæmning - i stand til at opleve, lære og forstå behovet for de fælles regler. Omvendt skal den almindelige deltager i kulturlivet også acceptere de små forskelligheder.

Deltagelse i idrætsLIV

(ARB.UDV)

En kommende revision af bistandslovens afsnit om ledsagerordningen kan rette op på denne mangel.

Misbrug af idræt

(ARB.UDV)

En pædagog/serviceperson skal ledsage idrætsudøveren med handicap, som forældre eller pårørende ville gøre det. Der skal heppes, køres til kampe, deltages i foreningen osv. Det er institutionernes forpligtelse. Den udviklingshæmmede skal ikke bare "læses af".

Respekt og forståelse

(ARB.UDV)

Erfaringer fra Irland peger i retning af, at hvor specialklasser sættes sammen med almindelige klasser til kreative fag, rykkes forståelse mellem mennesker længere end årtiers oplysningskampagner kunne gøre det. En arbejdsgruppe med repræsentanter fra Undervisningsministeriet, Kulturministeriet, DSI, Speciallærerforeningen og berørte interesseorganisationer nedsættes. Opgaven er, inden for et år, at fremlægge en model, der viser, hvorledes elever fra folkeskolen kan bringes sammen med enkelte børn fra specialskoler eller hele klasser, i et undervisningsforløb.

Usynligt handicap

(ARB.SIND)

Sindslidelser kan ikke altid ses. Derfor kan personalet på de forskellige kulturinstitutioner ikke altid tage det nødvendige hensyn til de sindslidende, som søger kulturen.

Mindreværd og kunstnere

(ARB.FYS)

Det er sjældent, at udøvende kunstnere og kunsthåndværkere inddrages som igangsættere og formidlere af kunsten på institutioner for handicappede børn og voksne.

Usynligt handicap

(ARB.SIND)

Personalet på kulturinstitutionerne skal være imødekommende og fordomsfri, for at mennesker med handicap kan deltage ligeværdigt i det kulturelle fællesskab.

Mindreværd og kunstnere

(ARB.FYS)

For mange med nedsat førlighed kan selvværdet styrkes gennem kunstneriske oplevelser.

Bilag 1: Arbejdsgruppen om adgang til kultur for mennesker med udviklingshæmning

Adgang til kultur for mennesker med udviklingshæmning (ARB.UDV)

Formand: Dan R. Schimmell, Landsforeningen LEV

KOMMISSORIUM:

Der ønskes en klar formulering og præcisering af de barrierer, både i det fysiske og det menneskelige aspekt, der i dag hindrer udviklingshæmmede fra en ligeværdig deltagelse i det mangfoldige danske kulturliv. Samtidig skal der være forslag eller idéer til nedbrydelse af disse barrierer.

Bidragydere:

- Bent Jensen, LEV's baggrundsgruppe for kulturområdet
- Annie Jensen, Københavns Amt Voksen Handicap Kontoret
- Hanne Østerberg, Videncentret for børn og unge multihandicappede uden verbalt sprog
- Peter Block, projektleder
- Hanne Isaksen, skoleleder for SUK
- Jytte Unger, speciallærer på Københavns Amts undervisningscenter for specialundervisning for voksne
- Lisbeth Jensen, formand for Udviklingshæmmedes Landsforbund.
- Gitte Christensen, næstformand for Udviklingshæmmedes Landsforbund.

INDHOLD:

En græsrod tager bladet fra munden

Indledning

Struktur og opbygning

- Det generelle kontra det specifikke.

Tilgængelighed

- Hvad er kultur
- Den lille forskel.

De usynlige barrierer

- 1.0 Den tidlige opdragelse
- 2.0 Lige ret til offentligt finansieret kultur
- 3.0 Et manglende klarsyn hos public service-formidlerne
- 4.0 Behovet for værdighed og respekt i befolkningen
- 5.0 Museer, udstillinger
- 6.0 Folkeoplysningen
- 7.0 Idrætsverdenen
- 8.0 Kulturformidlere
- 9.0 Mennesker med multihandicap
- 10.0 Et skift fra kollektivismen til individualisme
- 11.0 Samarbejde og mellemfolkelig kulturel forståelse.

Anbefalinger og løsninger

- 1.0 Den tidlige opdragelse
- 2.0 Lige ret til offentligt finansieret kultur
- 3.0 Et manglende klarsyn
- 4.0 Et krav om værdighed og respekt
- 5.0 Museer og udstillinger
- 6.0 Folkeoplysning
- 7.0 Idræt
- 8.0 Kulturformidlere
- 9.0 Mennesker med multihandicap
- 10.0 Skift fra kollektivismen til individualisme
- 11.0 Samarbejde og mellemfolkelig kulturel forståelse.

En græsrod tager bladet fra munden

INDLEDNING

Der er i denne delrapport taget udgangspunkt i de mennesker, der har et forstandshandicap. Mennesker med udviklingshæmning er en anden betegnelse. Opgaven lød: Beskriv, problematiser og fremkom med løsningsforslag omkring tilgængelighed for gruppen af mennesker med udviklingshæmning. Lyder denne opgave nem, så er det, fordi man opfatter forstandshandicappede som en forholdsvis homogen gruppe, hvilket langt fra er et retvisende billede af virkeligheden. Gruppen af mennesker med udviklingshæmning er kendetegnet ved alle deres individuelle særpræg - så homogenitet, nej! Derfor adskiller dette afsnit sig fra de øvrige afsnit ved at være skrevet med en stor generalistisk pen, da alle gerne skulle kunne rummes.

Som tidligere nævnt har mennesker med et forstandsmæssigt handicap været den primære referenceramme til de formulerede holdninger, men for så vidt er den sekundære referenceramme mange gange større, da svage læsere og fremmedsprogede i mange tilfælde også vil kunne profitere af de formulerede holdninger. Når fremmedsprogsgruppen her fremdrages, er det ikke for at skabe en parallelisering mellem det at være handicappet og det at være fremmedsproget. Det er kun en konstatering af, at manglende sproglige og/eller forståelsesmæssige udtryksmuligheder er et handicap. For den enkelte er det ikke et handicap, men når omgivelserne ikke er indstillet på at tage hensyn, der kan udligne skel, gøres den handicappede handicappet.

STRUKTUR OG OPBYGNING

Det generelle kontra det specifikke.

Når en gruppe mennesker sættes sammen for at debattere problemer, ja, så er det altid en afvejning af ønsket om de generelle diskussioner over for de praktiske problemer. Hvad er vigtigst? Er det at løse "her og nu-problemerne", eller er det at skabe en mere langsigtet struktur på de problemer, der er i dag og i fremtiden. Vælger man at tage udgangspunkt i det praktiske, bliver opgaven let uoverskuelig, med risiko for at centrale områder bliver glemt eller prioriteret forkert. Vælges den generelle tilgang, kan "her og nu-problemerne" synes nedprioriteret, men til gengæld diskuteres og udstikkes der en linie, som vil kunne følges op af andre.

Den største fare, der eksisterer i dette udredningsarbejde omkring handicappedes tilgængelighed til kulturlivet, er at blive fanget i en gennemgang af en næsten uendelig liste over specifikke problemer. Uanset hvor store anstrengelser der lægges heri, vil listen aldrig blive endelig. Det er på den baggrund, at arbejdsgruppen omkring udviklingshæmmedes adgang til kulturlivet søger at debattere forholdene i generelle og principielle vendinger.

TILGÆNGELIGHED

Det subkulturelle kontra det fælleskulturelle.

Hvad er kultur

Kulturlivets rolle udspilles i vores fritid, men er fritiden et synonym for kulturlivet? Nej, for så ville mennesker med handicap have samme muligheder, da fritidsbegrebet også eksisterer her. Kulturen er altså noget andet, der lever i fritiden, for hvis den ikke gjorde det, så var det jo arbejde! Men vi ved jo godt, at ikke alle har lige adgang til denne kultur. Der eksisterer mange definitioner på, hvornår noget er kultur, og hvor der udøves kultur.

For nogle år siden blev det fremført, at den bedste socialpolitik er kulturpolitik. Med andre ord lægges det til grund, at kulturpolitikken er altfavnende. Således kan der også være tale om vesteuropæisk kultur, arbejderkultur, foreningskultur osv. Tegnes de kulturpolitiske intentioner med så store streger, fortabes nuancer og særpræg. Arbejdsgruppen omkring "adgang til kulturen for mennesker med udviklingshæmning" har valgt at afgrænse kulturbegrebet til det fritidsmæssigt relaterbare. Således adskiller denne arbejdsgruppe sig ved at anvende en mere snæver og efter vores mening mere præcis beskrivelse af det kulturelle fænomen.

Når flertallet i et samfund ikke har forstået behovet for at medinddrage og delagtiggøre svagere stillede grupper, opstår der meget let et identifikationsproblem i forhold til den store fælles kultur.

Minoritetsgrupperne vælger da det subkulturelle som primær referenceramme, da kodeks og normer her kan accepteres som følge af den langt større personlige involvering i formulering af normsættene. Er et subkulturelt tilhørsforhold af det onde, mens det fælleskulturelle er af det gode? Vælger mennesker i Danmark det subkulturelle frem for det fælleskulturelle? Nej, det subkulturelle vælges, fordi man oplever, at der i det eksisterende samfund ikke er den plads og de rammer, der skal til, for at man kan udvikle sig. Det subkulturelle bliver således et konsekvensvalg. Kan man ikke få det, man ønsker, så må man skabe andre muligheder. Det subkulturelle bliver således ofte en konsekvens, når de fælleskulturelle rammer ikke kan rumme en lidt anderledes gruppe. I Danmark har den socialpolitiske

filosofi bygget på integration af minoritetsgrupper. Det er i stor udstrækning lykkedes at normalisere livssituationen, således at de grupper af mennesker, der tidligere var henvist til at leve på store centralinstitutioner, i dag har fået mulighed for at leve blandt os andre. Men skaber det integration? - Nej. Så længe der ikke arbejdes på at skabe mulighed for deltagelse i de fælleskulturelle normer og værdier, lige så længe vil gruppen blive holdt isoleret i særlige enklaver i bysamfundet.

Den lille forskel

Det, som sætter os i stand til at opsøge medborgerhuset og bare dumpe ind i et kulturelt arrangement, eller at deltage i byfester, gå på museer og deltage i diskussions-fora om sammensætningen af kunstværker, er en livslang erfaring. Som danskere er flest, har hovedparten ingen problemer med, at det lille barn råber, skrider eller løber rundt og leger på kunstmuseet eller til musikkoncerten. Skabes der en irritation, rettes det mod forældrene eller pædagogerne med en tanke om, at det barn er da heller ikke særlig godt opdraget. Er det barnets skyld? Nej, vores tanker går i retning af, at barnet endnu ikke har lært det. Når fx en gruppe udviklingshæmmede besøger en kunstudstilling eller en koncert, bliver det langt sværere at genfinde tankeræsonnementet. Specielt svært bliver det, hvis man ikke kan se, at de er handicappede. Hvorfor? Fordi de øvrige deltagere med rette oplever, at her kommer der en gruppe, som ikke passer ind i den normale kodeks for opførsel. Irritationen er som oftest sammensat af en dobbeltsidet størrelse, nemlig usikkerheden over at nogen bryder kodeks, samt en indre usikkerhed over at man ikke forstår hvorfor.

Det handler derfor om at sætte ikke kun mennesker med udviklingshæmning, men minoritetsgrupper i al almindelighed, i stand til at opleve, lære og forstå behovet for de fælles regler. Omvendt skal den almindelige deltager i kulturlivet også acceptere de små forskelligheder. Når det er nødvendigt at satse på, at der også sker en læringsproces i det omkringliggende, skal det ses i lyset af, at tidligere var gruppen med forståelseshandicap isoleret i deres egen institutionaliserede verden. Der var således intet behov for at tænke denne gruppe ind i samfundslivet. I dag er gruppen inddraget i samfundslivet, og der er derfor behov for at lære den "ny" samfundsgruppe at kende.

DE USYNLIGE BARRIERER

Det har tidligere været præciseret, at barrierer omkring mennesker med udviklingshæmning mest handler om barrierer på det social-psykologiske plan. Barrierebegrebet er en dobbeltsidet størrelse, for hvem er det, der udelukker hvem fra at komme ind? Således er det også, når det gælder mennesker med generelle indlæringsvanskeligheder - udviklingshæmmede.

1.0 Den tidlige opdragelse

Hvorfor er der nogle, der tilhører majoriteten, mens andre tilhører minoriteten? Hvem definerer forskellene? Og hvorfor vælger mennesket i stor udstrækning at følge de prædefinerede rammer? H.C. Andersen skrev i eventyret om Den Grimme Ælling om et individ, der formåede at bryde med de prædefinerede rammer. Men forholder det sig således i vort samfund? Nej, som oftest ikke. Ofte bliver børn født til en prædefineret tilværelse. Således kan man ofte se, at familier, hvor der kommer et barn med handicap, vil omtale situationen som: vi fik et handicappet barn. Allerede dér er der lagt andre normer og værdier for barnet, hvad enten der er tale om et fysisk, verbalt eller mentalt handicap. Ofte vil denne kategorisering implicit følge barnet gennem livet.

2.0 Lige ret til offentligt finansieret kultur

Det er et meget reelt spørgsmål at stille. Hvem betaler til kulturen? Herefter kunne et lige så elegant spørgsmål være, hvem benytter sig af kulturen? Som udgangspunktet er det to spørgsmål, som er meget ligetil: Hvem betaler, og hvem bruger? Spørgsmålene er ikke nye og svarene ej heller. De lette svar

bliver ofte meget sort/hvide med en tendens til at være populistiske - nemlig at det er de mange, der betaler og kun de få, der har glæde af det. Tages der i stedet udgangspunkt i de to spørgsmål fra en polemisk synsvinkel, rejser det diskussionen om, hvordan man finansierer et kulturliv, og hvordan goderne fordeles mellem befolkningsgrupperne. Det vil i den forbindelse være rigtigt at få afklaret majoritets-/minoritetspolitikken i Danmark. I Danmark har vi - og gør det vel stadig - brystet os af at have verdens bedste demokrati. Men hvad er det, vi har forstået så godt, hvad andre lande har så svært ved at implementere, og hvorfor lykkes det så godt? Det danske demokrati bygger på et princip om, at alle skal høres. Ingen kan majorisere på bekostning af minoriteterne. Et fremskridt i Danmark accepteres først som et fremskridt, når enten nogle eller alle har oplevet fremskridt, og ingen har oplevet tilbagegang. Hvad har denne minoritets-/majoritetsdiskussion så at gøre med fordeling af de kulturelle midler?

3.0 Et manglende klarsyn hos public service-formidlerne

DR og TV 2 er som landets public service-formidlere forpligtet til at levere produkter til hele befolkningen. Desværre kan det konstateres, at dette ikke finder sted i fornødent omfang. Det er gennem undersøgelser i forbindelse med oprettelsen af UTV blevet konstateret, at de mest sete tv-programmer blandt mennesker med intelligenshandicap er: børneudsendelser, vejrudsigten og Lykkehjulet. Nu kan man spørge sig selv, om det er problematisk. For hvad er der galt med børneudsendelserne, vejrudsigten og Lykkehjulet? Intet. Det er som sådan ikke en kritik mod disse programmer, men snarere en kritik af den resterende programflade.

Hvad er det, der betinger, at voksne mennesker med et intelligenshandicap ser den førnævnte programflade? Svaret ligger lige for: udsendelserne har et roligt billedskifte. De er bygget op omkring kendte rammer, og ofte bliver informationerne serveret på en meget let tilgængelig måde. Det har ofte været fremhævet, hvor stor en del af Danmarks befolkning der har det svært med at læse. Den manglende læsehastighed betinger ikke, men er ofte knyttet til et absorberingsniveau, hvad angår information liggende under den gennemsnitlige programflade i tv. Derfor er det ikke nogen tilfældighed, at ældre mennesker, børn og intelligenshandicappede ofte har de tre programmer som favoritter - fordi de hér kan følge med.

Nu er tv jo ikke kun børneudsendelser, vejrudsigten og Lykkehjulet. Programfladen er meget andet. Her er det vigtigt at skelne mellem den meget store del af bad guy-/good guy-film og resten af produktionen. Langt hovedparten af brugerne af public service-tilbuddene er i stand til at finde ud af, hvem der er skurken, og hvem der er helten. Men er det kulturformidling? Nej, ofte fremstilles verden simplificeret med et andet moralkodeks osv. - alt sammen noget som sætter os i stand til at tage disse film og serier for, hvad de er. Mange bruger disse produktioner på samme måde, som jægeren i stenalderen brugte, nemlig at sidde rundt om bålet og fordøje dagens oplevelser.

Det må dog konstateres, at stort set resten af udsendelserne, hvad enten de er tekstede eller indtalt med dansk stemme, tager udgangspunkt i et skrevet tekstmateriale, som førnævnte gruppe ikke vil kunne håndtere alene.

4.0 Behovet for værdighed og respekt i befolkningen

Det kan ikke skjules, at tv, hvad enten det er lokal-tv, regionalt, landsdækkende eller satellit-tv, er en af Danmarks absolut største kulturformidlere. Gennemsnitsdanskeren er formentlig godt tilfreds med indholdet. Det er en oplevelse, at man får lidt information om fiskerne i Harboøre, om sygeplejerskerne på Rigshospitalet osv. Men når det gælder minoritetsgrupper, er dækningen for unuanceret og utilstrækkelig. For hvornår er det, at hr. og fru Danmark ser fx udviklingshæmmede? Det er, når der er en god historie i gruppen. Det er også den gode historie hos fiskerne og sygeplejerskerne, som bringer

disse grupper på tv, men på trods af disse lighedstegn er der dog stadig en gradsforskel. Fiskere og sygeplejersker appellerer ikke i samme grad til den medfødte beskyttertrang.

5.0 Museer, udstillinger

I forbindelse med diskussion af de kulturelle tilbud er den aktive deltagelse som udstiller, men også som gæst, vigtig. I en del lande eksisterer der en mulighed for, at man kan henvende sig i informationen og låne en walkman, der så vil guide en gennem udstillingen. Alle kender situationen at gå på museum. I starten læses hver en undertekst, og udstillingen findes mere interessant, men efterhånden trættes man, en del af underteksterne springes over, og udstillingen mister den særlige intensitet. Sådan er det også for mennesker med udviklingshæmning, blot har de ofte slet ikke haft mulighed for at læse teksterne fra starten. At mennesker med udviklingshæmning har en gennemsnitlig lavere besøgsfrekvens på museer, udstillinger osv. kan ikke alene forklares ud fra den manglende forståelse af underteksterne.

Forklaringen skal også findes i den socialpædagogiske kontekst, i hvilken denne gruppe lever en stor del af sin tilværelse.

6.0 Folkeoplysningen

Ude i "den store verden" er Danmark fortsat kendt og anerkendt for det lidt mærkelige og udefinerlige, vi kalder "folkeoplysning".

Særkendet ved folkeoplysende virksomhed er nok det, at det enkelte menneske i vid udstrækning har mulighed for - i forhold til egne ønsker og forudsætninger - at være initiativtager til/medarrangør af et kultur- og fritidstilbud, som i indhold, omgang og emner måtte opfylde de ønsker/behov og muligheder, det enkelte menneske har.

Helt specifikt for personer med udviklingshæmning er fx lov om støtte til folkeoplysning en uvurderlig hjælp og mulighed i forbindelse med "adgang til kulturen", såvel centralt som lokalt.

De ret vide rammer giver dels adgang til, at enkeltpersoner/persongrupper selv kan iværksætte kulturtilbud i begrebets bredeste forstand - eller at man via den folkeoplysende virksomhed kan blive inspireret/"kvalificeret" til at deltage i samfundets generelle tilbud.

Det er derfor af afgørende betydning for fx personer med udviklingshæmning, at man i vid udstrækning selv kan etablere kulturtilbud, samt at man også har mulighed for via folkeoplysende aktivitet at tilegne sig generel viden og indsigt, der åbner for adgang til det lidt mere brede og etablerede kulturliv.

7.0 Idrætsverdenen

Der er gjort mange tiltag i den etablerede idrætsverden for at medinddrage udviklingshæmmede. Når situationen i dag sammenlignes med situationen for blot 15 år siden, er det næsten ikke til at begribe, hvordan man er kommet så langt, og dog mangler der stadig så meget.

Det er vigtigt at gøre sig klart, hvad det er for problemer, der i dag findes i idrætsverdenen, når det gælder mennesker med et udviklingshandicap. Problemerne er ikke et skjult berufsverbot på grund af handicap - alle kan i dag melde sig ind i en klub, betale kontingent og være medlem. Der eksisterer inden for den organiserede idræt primært fem problemer.

Der mangler:

En særlig tilrettelæggelse af idrætsgrene, så der opnås en fair konkurrence mellem deltagerne under hensyntagen til deres handicap.

Kurstilbud til mennesker med udviklingshandicap.

En redefinering af idrætsbegrebet uden hensyntagen til praktisk mulig formåen i klubberne i dag.

En erkendelse af, at idræt i Danmark er frivillig, og at det kræver en indsats af idrætsudøverne ud over den på det sportslige plan.

Idrætsklubberne skal ikke opfattes som et aflastningssted.

Der eksisterer i dag en række idrætsstilbud, der egner sig særdeles godt til mennesker med et udviklingshandicap, men desværre må det konstateres, at der inden for den organiserede idræt ikke har været den store vilje til at tilrettelægge turnerings- og kampprocedurer på en sådan måde, at fairplay har kunnet praktiseres. I dag er det fast praksis, at mennesker med udviklingshæmning spiller mod benamputerede eller ikke-handicappede, da de ud fra en fysisk betragtning i forhold til spillet er i samme kategori, mens de i praksis ligger langt fra hinanden. Resultatet er da heller ikke udeblevet. På 2 år er antallet af individuelle boccia-spillere med udviklingshandicap reduceret til 1/10. Landsforeningen LEV rettede for godt 2 år siden henvendelse til DHIF for at bringe dette forhold til ophør, da det var LEV's opfattelse, at der var tale om en misforståelse. DHIF har ikke været interesseret i at løse dette problem - på trods af at LEV ville garantere en økonomisk støtte i overgangsperioden. Boccia er desværre ikke det eneste eksempel.

Som en positiv følge af et voksende økonomisk råderum, har DHIF været i stand til alene og i samarbejde med Danmarks Idræts-Forbund at udbygge deres kursusafdeling, således at den i dag er god, velfungerende og har tilbud for stort set alle idrætsgrene - men når det gælder efteruddannelses- eller trænerkursustilbud for mennesker med udviklingshæmning, er posen med tilbud tom. Der har tidligere været rettet henvendelse til DHIF med ønsket om oprettelse af relevante kursustilbud også for denne gruppe. Men efter kursusprogrammets indhold er dette ønske endnu ikke efterkommet.

Der føres for tiden i idrætskredse en meget vigtig diskussion. Hovedlinierne i diskussionen er: Hvornår er noget idræt og hvornår terapi? Diskussionen fungerer som et slags skjul for den "rigtige diskussion", som er: Hvilke typer af idræt kan den frivillige idrætsverden i dag tilbyde under hensyntagen til, hvilke handicapgrupper der søger disciplinerne? Diskussionen bør splittes i to. Den ene om idræt vs. terapi, og den anden om hvilke muligheder idrætsklubberne har og bør have lokalt. En sådan opsplitning vil gøre diskussionen mere klar og ren.

I bestræbelserne på at sondre mellem idræt og terapi (når fokus er på mennesker med multihandicap) er det idræt, når der fokuseres på personens stærke sider, det man er god til. Det er derimod terapi, når der fokuseres på disfunktionen. Kvaliteten eller idrættens rigtighed og berettigelse er uafhængig af den personlige hjælp og støtte, som måtte være nødvendig.

Der er i dag behov for en landsdækkende opdatering eller registrering af alle de forskellige opgaver, som de frivillige idrætsforeninger og klubber udfører, således at der skabes et eller flere billeder af klubbernes aktuelle situation her og nu. På baggrund heraf vil det være muligt at sætte mere præcist ind over for opgaver i forbindelse med udviklingshæmmedes deltagelse i idrætslivet.

Det er tidligere, bl.a. på visionsseminaret januar 1996 på den Jyske Idrætsskole, hvor Kulturministeriet, idrætsorganisationer samt klubber og repræsentanter for interesseorganisationer var samlet, blevet påpeget, at deltagelse i en klub ikke kun stiller krav om en sportslig deltagelse, men det stiller også krav om deltagelse i klubbens indre liv, det vil sige i bestyrelsen, i generalforsamlinger osv.

Her kommer mennesker med et forstandsmæssigt handicap til kort, hovedparten magter ikke at løfte denne opgave, hvor gerne de end ville. Måske vil en revision af bistandslovens afsnit omkring ledsagerordningerne rette op på denne mangel.

Lige så berettiget det er at rette kritikken mod Dansk Handicap Idræts-Forbund, lige så berettiget er det at rette kritikken mod det socialpædagogiske system. Der er her en klar opfattelse af, at idrætstilbudene kan bruges som en nem og billig form for aflastning, hvilket ikke er i overensstemmelse med virkeligheden. Der skal derfor et holdningsskift til, når det gælder brugen og anvendelse af lokale idrætsklubber. De lokale idrætsklubber fungerer på frivillig arbejdskraft. Når lille Peter spiller fodbold, stiller far op, kører til kampe, er med i foreningen osv. Det kan i dag konstateres, at udviklingshæmmede ikke har samme muligheder. Institutionerne skal til at erkende denne forpligtigelse.

8.0 Kulturformidlere

Når det i dag diskuteres, hvem det er, der formidler de kulturelle budskaber - dvs., hvilke faggrupper/socialgrupper det er, som formidler de offentlige kulturpolitiske trends - så må det konstateres, at det er faggrupper med en typisk længerevarende uddannelse, hvilket giver en indplacering i socialgruppe 1 og 2, på trods af at disse to grupper er de mindste i Danmark. Der eksisterer således ikke et samfundsmæssigt ligeligt forhold med de valgte formidlere og samfundets generelle sammensætning, hvilket er stærkt problematisk, specielt når det kulturelle element indirekte har så stor betydning i vores tilværelse. Målet må således være at skabe en større alsidighed i formidlergruppens sammensætning.

9.0 Mennesker med multihandicap

Mennesker med multihandicap er i stor grad afhængig af, at deres omverden er lydhør og nytænkende, når det drejer sig om, at de skal kunne komme til orde som ydere af kulturbidrag.

I forbindelse med at udtrykke sig i billeder er der ikke i øjeblikket mulighed for, at mennesker med multihandicap kan arbejde med dette medie i deres fritid.

Tidligere har deres motoriske vanskeligheder i forbindelse med at kunne give udtryk for tanker og følelser gennem tegning og maling betydet, at deres mulighed for selv at bestemme, selv at komponere, ja selv at foretage kreative og billedemæssige valg, været stærkt begrænset. Men gennem brug af foto, farvekopimaskine, computer etc. er der åbnet mulighed for, at mennesker med multihandicap kan arbejde med at skabe billeder og på denne måde har en mulighed for at bevæge sig i den æstetiske dimension af livet.

10.0 Et skift fra kollektivismen til individualisme

Mennesket er i mange henseender stadig et flokdyr, der er meget god til at indordne og indpasse sig efter nogle gennemsnitlige adfærdsmønstre, der er typiske for pågældende landsdel, faggruppe osv. Det er derfor ikke unaturligt, at mange udviklingshæmmede i stor udstrækning kopiérer de socialpædagogiske vaner. Der er for så vidt intet galt med socialpædagogiske vaner, når det gælder brugen af kultur. Der er intet galt i, at mange ynder at lytte til Kim Larsen eller at se Cirkus Benneweis. Men der er noget galt i det, hvis alle gør det, da det ville medføre et helt ens præferencevalg for alle udviklingshæmmede, hvilket ikke er sandt. Problemets karakter og beskaffenhed forstærker de subkulturelle fællesrelationer og den ubevidste hindring, som socialpædagogerne kommer til at lægge på de kulturelle udfoldelsesmuligheder.

Mennesker, der traditionelt opfattes som almindelige, færdes i mange forskellige kulturelle miljøer. Den

ene dag spiller man skak, den anden dag fodbold, den tredje dag komedie i en teaterforening osv. Fælles for disse kulturelle mønstre er, at det i hovedsagen er forskellige mennesker, man møder. Når udviklingshæmmede går til folkedans, hockey eller musik, er det for 99 %'s vedkommende altid sammen med andre udviklingshæmmede. Det vil sige, at den alsidighedspåvirkning, andre mennesker får, i meget stort omfang udebliver, når der tales om gruppen af udviklingshæmmede. Derfor er kravet til alsidighedspåvirkning fra det socialpædagogiske miljø endnu større.

Set i dette lys bliver skiftet fra kollektivismen til individualisme meget vigtigt. Tidligere var det kulturelle engagement i institutionsverdenen bygget op omkring, at alle på afdelingen, institutionen eller bofællesskabet skulle kunne deltage, derfor blev det ofte laveste fællesnævner, der blev den gennemgående. I dag, hvor institutionsbegrebet og det kollektive mere og mere bliver afløst af individuelle løsninger, er der et klart behov for, at det socialpædagogiske personale lærer at forstå principperne i en individuel livsform.

11.0 Samarbejde og mellemfolkelig kulturel forståelse

At give adgang for minoritetsgrupper til det kulturelle liv kræver respekt og forståelse fra majoritetsgruppens side. Man kan ikke købe sig til respekt og forståelse, det kan kun opnås gennem ofte livslang bearbejdelse. I dag tales der ofte om, at folkeskolen overtager en samfundsopdragende funktion, hvilket ikke kan benægtes. På mange områder gøres der meget for mellemkulturel og folkelig forståelse. I Sverige er der indført samfundstjeneste for alle folkeskolens afgangselever. Det betyder, at eleverne i en periode på 14 dage skal ud i en socialrelationskabende samfundstjeneste.

Tiltaget i Sverige er både godt og fornuftigt, men når der alligevel er en del skepsis fra vores side, skyldes det, at den svenske model til stadighed vil fastholde et over-/under-menneskeforhold. Der er nogle, der yder hjælp til andre, der har behov for hjælp.

Den rigtige tilgang vil være at skabe et ligeværdigt forhold, hvor såvel elever som lærere kan mødes fra begge sider (folkeskolen og specialskolen). Modellen kunne meget vel tage udgangspunkt i en række kreative fag, hvor en specialklasse på frivillig basis sættes sammen med en almindelig klasse om fx skrivning og opførelse af et teaterstykke. Erfaringer fra Irland peger i retning af, at et sådant samarbejde skaber en langt større mellemfolkelig forståelse end årtiers informations- og oplysningskampagner har skabt.

ANBEFALINGER OG LØSNINGER

En stor del af de beskrevne "usynlige barrierer", der er for mennesker med udviklingshæmning, kan fjernes ved at ændre på folks socialpsykologiske forståelsesramme. Det følger naturligt heraf, at problemløsningernes operationalitet vil være begrænset. Løsningsforslagene skal snarere ses som en vifte af metodikker/fremadsynethed, der vil kunne være med til at skubbe/styre udviklingen i en ønsket retning.

1.0 Den tidlige opdragelse

Når det handler om at nedbryde de barrierer, der sættes i den tidlige del af ens liv, er det familiære et godt udgangspunkt. Hvorledes kan det omkringliggende samfund være med til at ændre på den situation, at forældre ofte foranledes til at fokusere på disfunktionen i stedet for på funktionen? Mange vil tænke (og få vil sige), at det er en utopi at ændre livets startsituation, måske. Ikke desto mindre er det vigtigt, at lighedsforståelsen giver optimale forhold også i familien. Kun derigennem kan man opdrages til at mene, at mulighederne i meget stort omfang er åbne for alle i samfundet.

2.0 Lige ret til offentligt finansieret kultur

Det kulturelle liv i Danmark finansieres primært gennem tre kanaler: via skattebilletten, via tips & lotto og endelig via brugerbetaling.

I Danmark er kulturlivet for en stor dels vedkommende fællesfinansieret, hvorfor man i større udstrækning bør tage hensyn til forskellige gruppers særlige behov for at kunne deltage i kulturlivet. I teorien ville verden se således ud, at i Danmark betaler alle skat, hvilket burde være en garanti for, at de kulturaktiviteter, der er støttet via skattebetaling, også er tilgængelige for alle. Men i praksis vil det være således, at stærkt synshandicappede ikke vil have optimal gavn af at benytte tv-mediet, og at stærkt hørehæmmede ikke vil have optimal gavn af at benytte auditive medier. Det samme gør sig gældende for stærkt forstandshandicappede. Det vil dog være formålstjenligt, at der udvises en større grad af forståelse og vilje til at lukke andre grupper ind.

3.0 Et manglende klarsyn

Det handler derfor om at udvikle en programflade, der i særlig grad tilgodeser en meget visuelt understøttet fremføringsform. Forholdet er jo, at der i Danmark eksisterer en stor gruppe mennesker, for hvem læsningen afstedkommer svære problemer. Men trods dette handicap kan det konstateres, at de i en vis udstrækning alligevel kan følge med, fordi de har lært sig andre forståelsesteknikker. Her skal den billedmæssige og emotionelle forståelse absolut ikke undervurderes. Nu skal man dog passe på ikke at falde i den grøft, som er så umiddelbar og nem, nemlig at forlange at programfladen skal afspejle befolkningens sammensætning repræsenteret ved faktisk hyppighed. Således er "Dus med dyrene", "Der ude" og "Landet rundt" gode programmer med et stort seerpotentiale - der mangler bare noget for den kommunikations- og forstandshandicappede.

4.0 Et krav om værdighed og respekt

Mange husker udsendelsen om livet på et pensionat i en af Københavns forstæder. Det var et fint og informationsrigt program - men for hvem? Journalisterne, der vælger at producere disse programmer, tager afsæt i sig selv - hvorfra skulle de ellers tage afsæt. Men hvornår er der nogen fra public service-stationerne, der har spurgt de handicappede, hvad de godt kunne tænke sig at se noget om på tv?

I en konstatering af at public service-stationerne er nogle af de helt store kulturformidlere, burde det være værd at overveje, hvorvidt man skulle satse på en mere alsidig kulturdækning, uden at man på den baggrund aktivt støtter og vedligeholder den subkulturelle verden. Målet må stadig være, at kulturen skal kunne bruges af alle. Når grupper søger subkulturelle tilbud, er det mere af "nød" end af lyst.

I en erkendelse af at verdenen ikke ændres på en gang, kunne det være formålstjenligt, at der i public service-stationerne kom en mere alsidig sammensætning af kulturmedarbejderne. En måde at skabe den ønskede bredde på, ville være at ansætte andre befolkningsgrupper, måske professionelt uddannede udviklingshæmmede, og gennem deres præferencer få dækket områder, der traditionelt ikke har været prioriteret.

5.0 Museer og udstillinger

Når det handler om at øge tilgængeligheden på museer og udstillinger, vil det være en oplagt løsning, at der fremstilles "rundvisninger" indtalt på bånd. Det skal dog her præciseres, at den absolutte lavere besøgsfrekvens ikke alene kan tilskrives manglende guidebånd. Der er således også et behov for, at man i socialpædagogiske kredse erkender behovet for og nødvendigheden af, at udviklingshæmmedes kulturelle deltagelse ikke alene gøres med deltagelse i div. festivaler, men at der også er et behov for at bevæge sig ud i andre kulturelle miljøer. Uden denne vilje til at bevæge sig væk, fastholdes den subkulturelle egenforståelse.

6.0 Folkeoplysning

Folkeoplysningens engagement på det kulturelle område må fastholdes og videreudvikles, idet det er et ret enestående og særdeles velafprøvet kulturpolitisk kraftcenter, som på ingen måde må svækkes.

Det ville derfor generelt være ønskeligt, at der i kommende kulturpolitiske tiltag bliver taget initiativ til samarbejde områderne/ministerierne imellem, således at kultur- og fritidspolitik kan styrkes lokalt - og ud fra lokalt givne muligheder.

7.0 Idræt

Den danske idrætsverden er i dag af økonomiske årsager og tilskudsordninger gået hen og blevet en kæmpe i det frivillige foreningsliv. Det må derfor være naturligt, at også idrætsverdenen i større omfang vedkender sig et socialt ansvar. Tidligere har udviklingen inden for specielt handicapidrætten været fokuseret på større idrætsgrene. Men det må være naturligt, at Dansk Handicap Idræts-Forbund i dag også går nye veje for derigennem at kunne tilbyde/udbyde nye idrætter for mennesker, der traditionelt ikke har haft den store mulighed for succes i idrætsverdenen. Ud over at udvide viften af sportsaktiviteter vil det falde naturligt - set i et udviklingsperspektiv - at man fra Dansk Handicap Idræts-Forbund nu begynder en mere præcis udviklingsstrategi, når det gælder kurser og efteruddannelse.

Når en diskussion om, hvad der er idræt, og hvad der er terapi, kan opstå og få lov til at leve så længe, skal det ses i sammenhæng med, at man i det frivillige idrætssystem mærker et stadig voksende pres på klubberne om at medtage udviklingshæmmede med sværere og sværere handicap. Det pres på klubber og idrætsforeninger er forståeligt og reelt, men her burde Dansk Handicap Idræts-Forbund via sin konsulenttjeneste (finansieret af Kulturministeret) arbejde mere intensivt for at sikre og skabe muligheder for, at klubberne kan overleve. Dette kan ske gennem forhandling med kommunerne og ved at indgå i mere formaliserede samarbejdsrelationer. En anden konkret støtte, der bør kunne forventes af konsulenterne i Dansk Handicap Idræts-Forbund, må være støtte og hjælp til de klubber og foreninger, der som følge af et ledelses- og instruktørmæssigt underskud har svært ved at overleve. Løsningen er ikke at forpligte konsulentgruppen til at drive et antal klubber, løsningen er derimod at indgå varige aftaler, der forpligter kommuner og amtet, dette kan ske i form af ansættelse af foreningssekretariat for klub eller for amt.

I arbejdet omkring udviklingshæmmede og det frivillige idrættsliv er det ikke alene Dansk Handicap Idræts-Forbund, som skal stå for skud. Kritikken bør også rettes mod det socialpædagogiske system. Det er svært at forstå, at man i dag kan gennemgå en socialpædagogisk uddannelse, uden at der er indlagt konkrete aktiviteter i læseplanerne omkring fritid og idræt.

8.0 Kulturformidlere

En måde at fremme denne store alsidighed i kulturformidlergruppen på, kunne være oprettelse af en kulturformidleruddannelse. Herefter kunne de nye kulturformidlere vinde indpas i public service-organer.

9.0 Mennesker med multihandicap

Når det handler om at give muligheder for mennesker med multihandicap i relation til kulturen, kan det ske gennem billedskoler, hvor der er hold, hvor mennesker med multihandicap har mulighed for med den rette støtte at udfolde deres kreative evner. En anden mulighed er at se på højskolerne. Egmont Højskolen er et godt eksempel på, at det kan lykkes, hvem har ikke fantasi til at forestille sig en højskole, hvor der også var plads til mennesker med multihandicap - hvem har sagt, at man ikke kan synge en sang for sine kammerater med hænderne, når man nu ikke kan tale!

10.0 Skift fra kollektivismen til individualisme

Det er med kulturen som med religionen. For en del år siden hed det kristendomskundskab i folkeskolen, i dag hedder det religionsundervisning, fordi man i undervisningskredse har erkendt, at der eksisterer andre religionsforståelser end blot kristendommen. Det forholder sig ligesådan med kulturen. Det vil derfor være hensigtsmæssigt for de befolkningsgrupper, der i fremtiden bliver serviceret af socialpædagogisk personale, at dette personale har en så bred forståelse for kulturelle nuancer som overhovedet muligt. Herved ville den enkelte socialpædagog lettere kunne være sparringspartner for brugeren i stedet for som nu den dominerende part.

11.0 Samarbejde og mellemfolkelig kulturel forståelse

Der nedsættes en arbejdsgruppe med repræsentanter for Undervisningsministeriet, Kulturministeriet, DSI, Speciallærerforeningen og berørte interesseorganisationer. Arbejdsgruppen tager udgangspunkt i erfaringer fra lignende projekter. Inden for et år fremlægges der en model, der viser, hvorledes skoleelever fra folkeskolen i undervisningsmæssige situationer kan bringes sammen med andre elever fra specialskoler eller specialklasser.

EN GRÆSROD TAGER BLADET FRA MUNDEN

Digt af Michael Rune Rotte

Du dejlige underskønne Kaalund
Kålund, humørbombe er du.
Gud ved, hvordan du kunne byde os sådan et liv.
Gud ved, hvordan jeg føles i denne verden.
Åndssvage verden af åndefulde borgmestre, der
kunne byde meget andet end de tør.

"Rotten" - 1988.

Bilag 2: Arbejdsgruppen om adgang til kulturlivet for psykisk syge

Adgang til kulturlivet for psykisk syge (ARB.SIND)
Formand: Arne Christensen, Landsforeningen SIND

KOMMISSORIUM:

Arbejdsgruppen skal:

Formulere og præcisere de barrierer, der i dag hindrer psykisk syges ligeværdige deltagelse i det mangfoldige danske kulturliv. I præciseringen af barrierer ligger både det fysiske og psykiske aspekt. Komme med forslag til idéer til nedbrydning af disse barrierer.

Bidragydere:

- Elsebeth Pedersen, SIND
- Ib Tune Olsen, SIND

DE MANGE SINDSLIDENDE - OG OS ANDRE

Det at få en sindslidelse er i dag ikke noget usædvanligt. Således får 20 % af os det mindst en gang i vort liv så psykisk dårligt, at man kan tale om en sindslidelse, der kræver behandling og støtte. Til trods herfor er det de færreste, der kan forstå, endsige forklare, hvad det vil sige at have en sindslidelse eller at være sindslidende. Er man ikke selv psykisk syg, eller har man ikke selv prøvet at være ude i en psykisk krise, er det meget vanskeligt at leve sig ind i, hvad det vil sige. Og kender man ikke fra sin nærmeste omgangskreds en, der er psykisk syg, er man ofte henvist til igennem aviser og radio/fjernsyn at læse og høre om de sindslidende.

Og der skrives og tales meget om de sindslidende i disse år. Desværre er der sjældent tale om reel og sober information om sindslidelser og de sindslidendes forhold i dagens Danmark. Oftere er der tale om enkeltstående historier, der lanceres under sensationelle overskrifter, historier som efterlader læseren/seeren i en tilstand af skrækblandet fascination. Og desværre ofte med alle sine forbehold og fordomme over for sindslidende uantastede eller i værste fald forstærkede.

Med den igangværende udvikling inden for psykiatrien, en udvikling der betyder, at stadig flere sindslidende udskrives fra de psykiatriske afdelinger til fortsat behandling på et distrikpsykiatrisk center, må det forudses, at vi fremover vil blive præsenteret for stærkt følelsesladede, sensationssøgende historier i medierne. De sindslidende er blevet synlige i gadebilledet, og det er sjældent et opbyggeligt syn at se en sindslidende, som måske tidligere ville have tilbragt det meste af sit liv under mere beskyttede former, gå omkring i sin egen verden - midt iblandt os! Vi reagerer, nogle med valen sympati, andre med skarp og vredladen afstandtagen. De sindslidende kalder på alle følelserne: Frygten og den nyfigne åbenhed, den lille angst for, at det måske en dag kunne ramme en selv?

De er midt iblandt os, de sindslidende. Og alligevel helt udenfor: De er de andre - over for os, som stadigvæk kan henregne os til normaldanskernes trygge fællesskab. Hver sensationel historie understreger og uddyber denne usynlige kløft mellem os og dem, en kløft som først og fremmest må ses som en forståelseskluft. De sindslidende lever i en verden. Og vi raske og stærke i en anden. En sådan oplevelse af to adskilte verdener kan ikke andet end influere på den enkelte sindslidendes egen opfattelse af sig selv: man er anderledes, en af dem - og ønsker måske brændende at være en del af det store fællesskab. Men hvordan?

Der må bygges bro mellem de adskilte verdener. Gennem oplysning gives mulighed for, at den sindslidende og den ikke-sindslidende fordomsfrit kan møde hinanden, til gensidig berigelse. Her kunne vore medier komme til at spille en anden, mere konstruktiv rolle end den, man lader sig nøje med i dag, ved at udbrede kendskabet til forskellige handicap, herunder sindslidelser, så man som ikke-handicappet kunne føle sig bedre rustet til at møde et menneske med et handicap.

Da den "almindelige", dvs. ikke-sindslidende, danskernes viden om sindslidelser og de sindslidendes forhold er stærkt begrænset, er det nødvendigt med en massiv oplysningsindsats med det formål at skabe forståelse for og indsigt i sindslidendes vilkår og sindslidenes natur. Erfaringerne fra den nyligt afsluttede Århuskampagne i Socialministeriets regi kunne her danne afsæt for nye, målrettede tiltag på oplysningsområdet.

Endvidere kunne det frivillige oplysningsarbejde, som udføres af frivillige, sindslidende såvel som pårørende, i Landsforeningen SINDs regi udbygges, således som det blev foreslået og vedtaget på Landsforeningens nyligt afholdte landsmøde.

OPLYSNING

En oplysningsindsats, der tilstræber noget så ambitiøst som at bygge bro over den forståelseskluft, der i dag hindrer, at sindslidende og ikke-sindslidende kan mødes som ligeværdige mennesker, må nødvendigvis tilstræbe at være såvel informativ som normativ: Det drejer sig som "...at skabe større forståelse og tolerance i vort samfund for sindslidende og deres pårørende.." for nu at citere Landsforeningen SINDs formålsparagraf.

Der må arbejdes på, at det rigide billede af de sindslidende som en homogen gruppe nuanceres. Sindslidende er, som andre mennesker, forskellige, og deres lidelser kan være lettere eller sværere. Og da vi fra naturens hånd er født forskellige, med forskellige arveegenskaber og en for visse sindslidelser måske ligefrem genetisk betinget disposition - og da vi er opvokset med forskellige miljømæssige påvirkninger, vil den enkeltes psykiske beredskab adskille sig fra alle andres. Man kan i den forbindelse tale om større eller mindre grader af psykisk robusthed, om at man kan være mere eller mindre psykisk sårbar ved belastninger. Endelig har den enkeltes aktuelle levesituation og netværk selvsagt overmåde stor betydning for, hvordan man tackler en given belastning i sit liv.

Endvidere må der arbejdes på at udbrede forståelsen for, hvad der rummes i begrebet sindslidelse: Ofte præsenteres man i medierne kun for den alvorligt skizofrene - og det er så en sindslidelse! Men begrebet spænder over en række forskellige lidelser, der kan være mere eller mindre indgribende i den enkeltes liv:

- man kan tale om almindelige krisetilstande som fx reaktion på sygdom eller arbejdsløshed
- man kan tale om usædvalige traumer og belastninger som vi fx ser det efter katastrofer
- man kan tale om belastede opvækstvilkår, der kan resultere i asocial adfærd, der så igen kan føre til udstødning
- man kan tale om dybereliggende psykisk sårbarhed med psykotiske reaktionsmønstre, som man fx ser det i skizofreni
- man kan tale om organiske hjerneskader, påført ved fx en ulykke.

For nogle typers vedkommende er der tale om en forbigående lidelse, mens andre lidelser er af mere permanent karakter.

Gennem oplysning at skabe større forståelse og tolerance i vort samfund for sindslidende og deres pårørende er det første og meget vigtige skridt, der må tages, når man ønsker at sikre den psykisk syges ligeværdige deltagelse i det danske kulturliv.

KULTUR

Men hvad vil det sige at deltage i det danske kulturliv? Og hvad er kultur i det hele taget for en størrelse?

Kulturbegrebet har givet anledning til megen debat og ansporet til mange forsøg på definitioner. Hartvig Fisch forsøgte sig med "Kultur er vaner", men blev straks anfægtet: Kultur må da være mere end det? Andre forsøgte at inddrage de ideer, værdier, regler og normer, som et menneske overtager fra den foregående generation, og som man forsøger at bringe videre - ofte noget forandret - til den næste generation (Martin Klausen) - men er den definition mere fyldestgørende - og er den udtømmende?

Kulturbegrebet unddrager sig den snævre, fastlåsende definition. Det kan forsøges indkredset, men aldrig afgrænses. Kultur er ingen statisk størrelse, men snarere en fælles referenceramme, der til stadighed omformes og udvikles i vort livtag med den og hinanden. Kultur er i den forstand at give og

modtage, at være del af en stadigt pågående og forandrende proces.

DEN SINDSLIDENDE OG KULTUREN

Allerede nu aftegner den sindslidendes særlige problemer sig i relation til ligeværdigt at deltage i det mangfoldige danske kulturliv, som det formuleres i kommissoriet til arbejdsgruppen. Kultur er en fælles referenceramme, ja. Men bliver den sindslidende behandlet som - og oplever han sig som - en del af fællesskabet?

Et bevidst arbejde på at nedbryde de fordomme, der eksisterer omkring sindslidelser og de sindslidendes forhold, bl.a. gennem en målrettet informationsindsats som tidligere påpeget, er det første skridt på vejen. Først den dag, vi kan se på den psykisk syge person på den samme måde, som vi ser på en person med en brækket arm, erkender vi, at sindslidelser rammer i flæng, og først den dag kan vi færdes fordomsfrit og ligeværdigt blandt hinanden.

Den sindslidendes egen oplevelse af ligeværdighed da? Den enkelte sindslidendes oplevelse af ligeværdighed i forbindelse med kulturlivet afhænger af de helt personlige erfaringer, han har haft med samme. I relation til det allerede eksisterende kulturliv kunne man spørge sig selv, om den sindslidende oplever, at der er kulturtilbud, der modsvarer hans behov? Og om han oplever, at de er tilgængelige for ham? Og i relation til dette selv at være kulturskabende, selv at udtrykke sig kreativt, kunne man på samme måde spørge, om der eksisterer tilbud, der i særlig grad svarer til den sindslidendes behov? Og i bekræftende fald, om de opleves tilgængelige? Og endelig: Om den sindslidende har mulighed for at få respons på sine udtryk? Og vigtigere endnu: Om han rent faktisk får det?

Kultur er at give og modtage. At udveksle indtryk og udtryk og til stadighed udvikles derved.

AT KOMME UDEN FOR SIG SELV

De sindslidende er ingen homogen gruppe. Alligevel er der træk i deres individuelle historier, der binder dem sammen og definerer dem som gruppe, en blandt andre, men også ofte over for eller i modsætning til andre: De sindslidende har alle i deres liv oplevet så indgribende sammenbrud i den vante tilværelse, at behandling har været nødvendig. En sådan erfaring bærer man med sig resten af livet: Nogle som en dyrekøbt erfaring, der har øget selvindsigt og en på samme tid større styrke og større sårbarhed. Men under alle omstændigheder en ny dimension på menneskelivet, der kommer til udtryk i den enkeltes videre livsløb.

Men mange af de mennesker, der kommer i psykiatrisk behandling, har haft problemer i årevis og må acceptere, at de ikke kan helbredes, men må leve med deres sindslidelse resten af livet, oftest med en social pension.

Nyorientering kalder vi det, når et menneske efter fx en alvorlig sygdomsperiode må indstille sig på, at vilkårene har ændret sig, og det derfor er nødvendigt at foretage visse justeringer. For den sindslidende er nødvendigheden af at nyorientere sig langt mere radikal: Under sammenbruddet bryder den enkeltes verden sammen, og han mister sin vante identitet. Man er ikke mere den, man var, og ingen er heller mere, som de plejede at være - hvis de da overhovedet er der mere? Man magter ikke at holde kontakter ved lige, og andre trækker sig væk fra en. Netværket smuldrer og forsvinder måske helt. Og de færreste sindslidende har kræfterne til af sig selv at opbygge og vedligeholde et eventuelt nyt netværk.

Når man ikke længere er den person, man var, og heller ikke har nogen, der kan støtte en i at finde frem

til de muligheder, den nye situation lægger op til, efterlades man som menneske i et tomrum. Den sindslidende isolerer sig ofte, for at beskytte sig i og mod en verden, der ikke er hans, og hvor der tilsyneladende ikke er brug for ham.

Da den sindslidende oftest ikke selv har kræfterne til at bryde denne isolation, er det af bydende nødvendighed, at ressourcestærke mennesker udefra hjælper til, i første omgang ved at etablere forbindelse mellem den sindslidendes indre, lukkede verden og verden udenfor. Der tænkes her på den mulighed for at etablere Støtte- og kontaktpersonordninger, der gives i bistandsloven. Disse ordninger bør i alle kommuner være et reelt tilbud til den sindslidende og en selvfølgelig del af den opsøgende indsats i forhold til de sindslidende.

Der er selvsagt tale om en lang proces, hvor tilliden mellem den sindslidende og støttekontaktpersonen langsomt bygges op. En proces igennem hvilken den sindslidende gradvist får mulighed for at genopbygge sin selvtilid og herigennem får mulighed for at gå sig selv - og senere andre - i møde. Først når den sindslidende oplever at være nogen, kan han begynde at tænke på at bevæge sig uden for sig selv og gå andre i møde. Først da bliver det meningsfuldt at tale om sindslidende og kultur.

INTEGRATION ELLER SEGREGATION?

Kan den sindslidende bruge de allerede eksisterende kulturtilbud, eller er der brug for nytænkning i forhold til denne gruppe?

For mange sindslidende vil dette at bevæge sig uden for sig selv, at bryde isolationen, være en så stor udfordring og kræve så mange kræfter, at et tilbud om samvær med ligestillede, hvor man ikke behøver at forklare sig og frit kan gå, hvis det bliver for voldsomt, være det ønskelige. Et samvær med ligestillede, som det fx foregår på et værested, det være sig et SIND-værested eller et værested i offentligt regi, giver mulighed for at møde og tale med andre, mulighed for at deltage med andre, i madlavning, spisning og andre aktiviteter. Man oplever, at man er og får mulighed for at få egne ressourcer frem i lyset i samværet med andre. Men på samme tid oplever den sindslidende at være en del af et fællesskab. Det giver mulighed for etablering af nye netværker, baseret på fx fælles oplevelser, erfaringer eller interesser.

Idet det tilsyneladende så uforpligtende samvær på et værested i sig selv rummer store muligheder for udveksling, for at give og modtage og, idet det, der foregår på et værested, følgelig må betragtes som kulturproduktion, må væresteder være et af de kulturtilbud, der retter sig specielt til sindslidende. Da der langfra er oprettet et tilstrækkeligt tilbud på dette område, må det tilstræbes, at tilbuddet udbygges. Og at tilbuddet løbende udvikles i et samarbejde mellem ansatte i og brugere af værestederne.

Denne udvikling er allerede i gang i dag, hvor mange væresteder løbende tilbyder mulighed for deltagelse i forskellige aktiviteter, fra det mere hyggeprægede samvær omkring en kurv med strikkegarn til den mere målrettede indføring i fx en computers tekstbehandlingsprogram. Samværet omkring disse mere skemalagte aktiviteter, hvor den sindslidende tager livtag med fx de visuelle virkemidler på et malerkursus, giver mulighed for at udtrykke sig på nye måder - og få respons på andre sider af sig selv end de vante.

GALLO - EN GRÆSRODSBEVÆGELSE FOR KREATIVE PSYKISK SYGE

Det er her nærliggende at pege på græsrodsbevægelsen Gallo, som i sin tid blev startet af den daværende overlæge ved Psykiatrisk Hospital i Århus, Johannes Nielsen. Hans udgangspunkt var og er,

at alle, syge såvel som raske, har behov for at udtrykke sig kreativt. For den psykisk syge er kreativiteten en hjælp til selvhjælp, idet den syge får mulighed for at udtrykke nogle af de tanker, der ellers kører rundt i og med ham. Samtidig oplever han, at han kan noget, han måske ikke troede muligt og oplever derved en umiddelbar glæde. Den samtidige og efterfølgende respons tjener til refleksion og udvikling, ligesom undervisningen, der på Gallo-skolen forstås af professionelle kunstnere, fordrer mod og stiller krav. Da mange sindslidende kunne have stor glæde af et lignende tilbud, ville det være ønskeligt, om der også blandt kunstnere blev skabt interesse for og indgivet incitament til at arbejde på dette område.

Da det at udtrykke sig kreativt ikke alene kan forstås som en indre proces, men samtidig må betragtes som en meddelelse til omverdenen fra den enkelte, må der være mulighed for, at den enkelte sindslidende kan få respons på sine udtryk. Der er derfor i tilknytning til Gallo-skolen oprettet et galleri med skiftende udstillinger, ligesom der arbejdes på at etablere et museum, der ikke bare skal være en statisk udstilling, men et levende museumsmiljø med skiftende udstillinger. Sådanne bestræbelser bør støttes, idet et sådant museum ikke blot vil tjene som udstillingsvindue til en verden, der er fremmed for de fleste, men nok så vigtigt: give de sindslidende selv mulighed for at se på sig selv med nye øjne. Sindslidende har i lige så høj grad som andre - eller måske i endnu højere grad - brug for modbilleder til de stereotype fremstillinger af de sindslidende, vi oftest præsenteres for. Som vi har de brug for inspirerende rollemodeller.

Man kunne i tilknytning til en sådan fysisk stationær udstilling af kunst skabt af psykisk syge forestille sig, at der blev givet mulighed for at etablere vandrestillinger på biblioteker (gerne i forbindelse med en målrettet informationsindsats) og i kulturhuse samt i form af særudstillinger på allerede eksisterende museer. Bevågenhed, interesse og økonomiske muligheder er selvsagt nødvendige forudsætninger for, at dette kan realiseres.

Da man kan udtrykke sig på mange måder og ikke kun gennem billeder, har Gallo-bevægelsen endvidere oprettet eget forlag og i tilknytning hertil etableret eget trykkeri. Et initiativ af denne art kunne man ønske sig udbredt til en særlig bevågenhed på de sindslidendes eget sproglige udtryk, fx ved at man støttede udgivelsen af årligt tilbagevendende antologier, meget gerne illustreret med indbydende gengivelser af sindslidendes egne billedudtryk. Behovet er der - det vidner de mange manuskripter om, Gallo-forlaget årligt får.

Uden for Gallo-regi er der enkelte steder i landet etableret lignende kreative skoler for sindslidende. Om der er tale om et kultur- eller undervisningstilbud synes i forbindelse med sindslidende at være en absurd og bestemt ikke-konstruktiv diskussion, der kun kan være med til at forhale en ønskværdig og nødvendig udvikling.

LILLESKOLER FOR VOKSNE

På samme måde som et værested kan være et fristed, hvor den sindslidende på egne præmisser kan møde ligestillede, og derfra måske senere få modet og kræfterne til at bevæge sig ud blandt andre, ikke-sindslidende, kan en lilleskole for voksne, som de fx er etableret i SINDs regi, være den base, hvorfra man senere kan bevæge sig ud i verden med sine ny erhvervede færdigheder og sin ny- eller generhvervede tro på egne evner og muligheder. Som på værestederne er der tale om et trygt, overskueligt miljø, hvor man ikke altid behøver at være på toppen, men hvor der alligevel regnes med en.

Der undervises på små hold med 6-7 deltagere med god plads og tid til den enkelte. Fagtilbuddene er mange, både almindelige skolefag og kreative fag, som afspænding og kropsbevidsthed. Man

tilrettelægger selv sit skema i samråd med skolen, og det er muligt at deltage en eller flere dage om ugen. Der er mulighed for at starte undervisning året rundt.

Der eksisterer i øjeblikket 11 sådanne lilleskoler i SIND-regi, og behovet er stort. Nogle sindslidende ønsker efter en periode med undervisning på en lilleskole at deltage i undervisning i fx aftenskoleregion, men viger tilbage, fordi kontrasten til lilleskolens overskuelige, trygge miljø er for stor. Man kunne derfor ønske sig, at der lovgivningsmæssigt blev givet mulighed for at dispensere fra reglerne vedrørende holdstørrelse, således at der kunne etableres mindre hold også inden for den almindelige fritidsundervisning. På sådanne hold med 6-7 deltagere kunne man øremærke fx halvdelen af pladserne til sindslidende. I et sådant integrerende undervisningstilbud ville det da være den fælles interesse og ikke de fælles erfaringer med psykiske lidelser, der ville være udgangspunktet. Denne mulighed for frirum og dermed udvikling må ikke undervurderes.

Når talen falder på de sindslidendes muligheder for at deltage på lige fod med andre i de allerede eksisterende tilbud, fx en aftenskole, må der også gøres opmærksom på, at mange kommuner i disse år kraftigt reducerer eller endog helt fjerner tilskuddene til pensionisters deltagelse i undervisningen. Da mange sindslidende modtager en social pension, influerer dette selvsagt på deres muligheder for aktiv deltagelse på dette område. De sindslidende begrænses og skubbes måske endda helt ud - eller henvises til særlige tilbud for denne gruppe - om de findes - og en sådan ghettoisering kan ingen og allermindst de sindslidende være tjent med.

Som tidligere påpeget udgør sindslidende langt fra nogen homogen gruppe. Deres udgangspunkter, interesser og ønsker er forskellige, og der må derfor, som for alle andre borgere i dette samfund, være en bred vifte af tilbud, nogle entydigt rettede til de sindslidende, andre tillempede, og atter andre hvor den sindslidende kan deltage på lige fod med andre - i lokalområdet og sammen med de mennesker, den sindslidende ser og hilser på ved stoppestedet og i Brugsen.

DEN SINDSLIDENDE OG IDRÆT

På samme måde som på undervisningsområdet må der, hvad angår tilbud om at deltage i friluft- og idrætslivet, være en bred vifte af tilbud.

Mange sindslidende er i medicinsk behandling, en behandling der kan give bivirkninger i form af fx vægtøgning og træthed. Man har ikke energien til at fare rundt og hele tiden yde sit bedste. Kroppen er måske uformelig og langt fra det sportstrænede ideal, vi dagligt præsenteres for. Dertil kommer, at man i perioder kan have det så dårligt, at man simpelthen ikke kan møde op, og hvilket hold kan være tjent med en, man ikke kan regne med?

Der må derfor tænkes i nye baner og etableres andre tilbud. Tilbud, hvor den sindslidende oplever at være o.k. - også selv om man ikke er verdensmester og heller aldrig bliver det, tilbud, hvor det er muligt at udfordre sig selv, hvis man ikke kan overskue at skulle være sammen med og konkurrere med andre. Mange sindslidende har glæde af fx at svømme, men de færreste vover sig i svømmehallen alene. Mange flere kunne også i denne forbindelse have glæde af en støtte- og kontaktperson, end det i dag er tilfældet, ligesom man kunne forestille sig, at de allerede eksisterende idrætsfaciliteter, gymnastiksale, svømmehaller m.v. på bestemte tider blev reserveret sindslidende. Der findes i dag enkelte tilbud i form af særlige idrætsklubber for sindslidende. Nogle vælger, som det var tilfældet med værestederne og lilleskolerne, at holde fast ved det tilbud, mens andre bruger det som en daseåbner ud mod det omgivende samfunds tilbud. Handicapidrætsområdet nyder i Danmark en vis bevågenhed, og der er blandt instruktørerne i klubberne en positiv nysgerrig interesse for området. Interessen for de psykisk

syges mulighed for og adgang til aktivt at deltage i idrætsaktiviteter halter deværre meget bagefter. Ogå her kunne man ønske sig en større, målrettet satsning, rettet såvel mod klubberne og instruktørerne som mod de sindslidende selv.

Større arrangementer, som fx de årligt tilbagevendende Skt. Hans-løb, hvor det først og fremmest er samværet og den gode oplevelse af fællesskab, der lægges op til, kunne med fordel fremhæves og understøttes. Løb af denne art giver udenforstående indblik i de sindslidendes særlige vilkår - og viser dem samtidig som mennesker, der er præcis ligesom os andre, der bare melder sig til Eremitageløbet! Samtidig giver sådanne løb den enkelte sindslidende uvurderligt gode oplevelser - af egen formåenhed og varmt samvær. Men hvor mange har i grunden nogensiden hørt om disse løb? Og hvorfor mon ikke flere?

RAMMERNE MÅ VÆRE I ORDEN

Vi er ved at være ved vejs ende med denne afsøgende diskussion af de barrierer, der med et citat fra arbejdsgruppens kommissorium "... i dag hindrer psykisk syges ligeværdige deltagelse i det mangfoldige danske kulturliv".

Dog har vi ikke med et ord nævnt de fysiske rammers betydning for, om den sindslidende, alene eller med en støtte-/kontaktperson eller i følge med andre sindslidende kan gøre brug af de forskellige tilbud.

Når de fysiske rammer skal udformes, skal der tages hensyn til, at den sindslidende pga. sit medicinforbrug ofte er meget tørstig. Der skal derfor være let adgang til at få noget at drikke, ligesom der af samme grund må være let adgang til toiletbesøg.

Der skal helst være to døre i lokalet, så den sindslidende uden at forstyrre for meget kan komme ud, idet man som sindslidende i forbindelse med den medicinske behandling ofte har meget uro i kroppen, og fordi mange sindslidende for at dulme samme uro ryger meget. Som udenforstående kan det ofte være vanskeligt at afgøre, om man står over for et menneske, der er psykisk sygt, og som derfor har vanskeligheder med fx at sidde stille under en lang forestilling. Man kan derfor kun appellere til, at ansatte ved de forskellige kulturinstitutioner skærper deres opmærksomhed - ikke alene over for de eventuelle sindslidende, men over for mennesker i al deres mangfoldighed og tilstræber at give alle en lydhør og høflig betjening.

INTEGRATION OG SEGREGATION

Som du og jeg er den sindslidende på samme tid et menneske, der er noget helt for sig selv - og samtidig en del af et fællesskab, en samfundsborger. Når det tales om den sindslidendes muligheder for at gøre brug af kulturelle tilbud og selv være aktivt skabende, kulturproducerende, må der derfor tages hensyn til både den individuelle historie og den fælles referenceramme. Hver enkelt af os har, ud fra vore forudsætninger, nogle forestillinger om vores plads her i verden, og vi har alle vore forestillinger om det gode liv, forestillinger der indkredser, hvad vi hver især forstår ved livskvalitet.

For det drejer sig jo om livskvalitet, når vi taler om kultur, som vi her har gjort det: Kultur er at give og modtage. At udveksle indtryk og udtryk og til stadighed udvikles derved. Nogle sindslidende foretrækker og magter måske kun samværet med ligestillede - og udvikles derved, mens andre, måske med afsæt i de mere beskyttede tilbud, bevæger sig ud blandt andre og gør brug af de allerede eksisterende kulturtilbud. Der må således sikres mulighed for, at begge typer tilbud til stadighed er til stede.

Men før den sindslidende kan gøre brug af de forskellige tilbud, må forudsætningerne være i orden. Ligeværdighed er andet end ord. Det er en daglig praksis, som til stadighed må bevises - i det store som i det små. Oplever den sindslidende ikke sig selv som ligeværdig med andre, kan man etablere nok så mange velmenende tilbud: de ændrer dog ikke basalt ved kløften mellem os - og dem.

I indlægget har vi peget på den vej, vi finder, vil være den mulige - nødvendig er den i hvert fald - når projektet er at bygge bro over forståelseskløften mellem de sindslidende og de ikke-sindslidende. De første skridt er taget, betænkningen her er et af dem.

Men der er lang vej endnu og brug for alle gode kræfter. En opfordring? Ja!

LIVSANGSTENS STORE HUL

Angst er en afbrydelse. Noget er indtil nu gået, som det skulle, men så pludselig - ikke mere. Jeg siger gået. Perfekt er det jo så at sige aldrig blevet. Man kan aldrig være helt glad, som én i min familie sagde. Men stort set, ikke? Du vågner, udretter noget, er glad for både kaldet og standen, regnen og solen og går i seng med rutineret tryghed.

Nogle af de dage kan være lidt medtagne. En smule revner i lakken. Trygheden er ikke helt intakt. Der er noget, du frygter. Men det kan klares. Frygt har den fine egenskab, at du kender dens genstand og kan gøre noget ved den. Elimineres frygtens årsag, ja så forlader frygten scenen sammen med årsagen. Færdigt arbejde.

Men angst, angst

Det er afbrydelse. Og med det ord mener jeg ikke pause. Vi snakker ikke om tankestreger, men om ophør. Det er slut. Færdig med rutinens trygheder, totalt uglad. Bundløs lidelse fylder rummet. Det sorte i universet er trængt ud i hver eneste krog. Og du kan ikke gøre noget ved det. Ikke det fjerneste. Hvorfor ikke? Fordi du ikke kender fjenden!

Du har ingen anelse om, hvor dette totale strømsvigt kommer fra, hvad det skyldes. Så du går i panik. Du tigger livet om at forlade dig, når det er sådan, det skal være. Du anråber Gud og Fanden og alle engle og dømoner. Tag mig da, for helvede eller for barmhjertigheds skyld, herfra. Borte er alle gode sager: dine elskede børn, hende der ledsager dig og holder af dig. Alle dem, der tog sig godt af dig. Borte, borte er de fine bøger med alle deres oplevelser og visdom, væk er filosofierne, musikerne, malerne og vinen, den gode mad. De lyse samtaler med venner uden svig.

Ude over kanten, nede i en afgrund så dyb, at det kan være lige meget bare at kigge efter den. Så mørkt bliver det, at det sorte ikke kun kan skyldes natten. Erindringen er der da. Du kan godt huske lysets tid, men det gør kun sagen værre, så bundløs som det er. I en tomhed. Bliver ligesom trukket uden at flytte sig ind i.... ja, hvad hedder det? Jeg kender det så godt, men har ikke navn på det. Vi siger kaos, men det er kun et sølle ord. Jeg ved bare, at det er frygteligt. Det er rædsel, rædsel. Inden denne afbrydelse anede du ikke, hvad rædsel er for noget.

Du havde hørt om tortur, sult, psykisk mishandling. Du havde været bange for at køre galt. For at miste din elskede. For at gå fallit. Du havde frygtet ikke at slå til. Miste dit arbejde, din agtelse og selvrespekt. Jeg siger dig, hvor forpint du end følte dig. Rædsel var det ikke! Rædslen ligger derude, hvor ingenting er.

Ingenting. Og så dét, at du er til stede i ingenting. Dine fødder har mistet fæstet på den sidste kant. Nu

er du i fald. I fald, ja. Hvorhen? Det har du ingen anelse om. Nej, nej. Men et satans sted hen. Ingen tvivl om adressaten. Du er virkelig på rejse hen imod noget så ubehageligt (er et alt for pænt og ynkeligt ord). I det hele taget, de dér ord står i et skralt forhold til det, jeg gerne vil udtrykke. Så frygteligt er det, så frygteligt. Jeg kan samle alle de billeder, jeg har af alverdens elendighed. Jeg kan samle dem i ét yderste billede. Her har du hele den faktisk passerede. Og hele den tænkelige kommende rædsel i én sum, men målt på den indsigt, der ledsager mig i angstens anfald og nedstyrtning: ingenting. Ikke et ord værd.

Dét er angsten - en vældig frænde. En sort gæst fra et land, du ellers intet ved om, heldig som du er. En almægtig, der bare kommer og tager dig, uden du kan gøre det fjerneste. Overfalder dig, voldfører dig, brutalt, definitivt. Dine skrig er så høje, at du ikke selv kan høre dem. Ingen kan høre dig, ingen ser dig og du slipper aldrig derfra, aldrig. Det skal blive ved og blive ved, og blive ved. Det er angsten. Det er angsten. Så meget som jeg kan sige om den. Måske er den endnu værre. Langt vildere i forfærdelighed. Måske har jeg kun prøvet de allerførste forsigtige doser.

Da jeg var en lille dreng, hørte jeg en aften ved en fejltagelse voksne tale om helvedesild. Som noget der kunne være en mulighed for dem, der havde gjort det rigtig skidt her på jorden. Og jeg blev virkelig lammet. Lå i min seng og kunne ikke røre mig. Tænk nu hvis!

Havde det her bare været det samme. Helvedesild i evighedernes evigheder. Det er galt nok, bevares, men dog til at overskue. I sammenligning med det, jeg kalder faldet ned i angsten. Der er dét mere skrækelige, at du ingenting ved.

Kan du høre, hvad jeg siger? Forstår du, at jeg prøver at beskrive noget, som jeg ikke kan beskrive. Men som er. Jeg taler om en virkelighed. For jeg har selv været der. Og jeg skal vende tilbage til det. Og en dag beholder det mig, dét derude.

Ligesom rummet forsvinder en dag også tiden.

Afbrydelsen varer ved.

Jeg bliver derude.

Jørgen Thorgaard

Fra en udsendelse i DR på P1, skærtorsdag 1990.
(Afskrevet med tilladelse fra DR).

Bilag 3: Arbejdsgruppen om adgang til information inden for kulturen for mennesker med handicap

Adgang til information inden for kulturen for mennesker med handicap (ARB.INF)
Formand: Winnie Vitzansky, Danmarks BlindeBibliotek

KOMMISSORIUM:

Arbejdsgruppen skal:

- Overordnet redegøre for hindringer for, at handicappede ligestilles med ikke-handicappede med hensyn til adgang til information inden for Kulturministeriets område.

- Komme med forslag til sikring af ligestilling mellem mennesker med og uden handicap med hensyn til information inden for Kulturministeriets område.

Ved information forstås i denne sammenhæng:

- Adgang til den information, der findes i kulturinstitutionerne, fx bibliotekernes samlinger.
- Adgang til den information, der er nødvendig for at kunne anvende kulturinstitutionerne, fx afmærkning, tekstning, kataloger, vejledninger, reliefplaner, etc.
- Information om kulturtilbud.

Bidragydere:

- Annegrethe Pedersen, Danske Døves Landsforbund
- Kurt Nielsen, Dansk Blindesamfund
- Lena Utoft, Landsforeningen for Ordblindesagen
- Niels Jørgen Pedersen, Landsforeningen LEV
- Claus Bjarne Christensen, De Samvirkende Invalideorganisationer
- Thomas Østergaard Mogensen, Særradio, "Det åbne båndværksted i Aarhus"
- Darryl Cant, Særradio, "Det åbne båndværksted i Aarhus"

1. INDLEDNING:

På samme måde, som man har ytringsfrihed her i landet, bør alle have frihed til at få informationer. Informationer om kultur må derfor gives på flere medier, så alle har en chance for at få budskabet.

Al offentlig information skal skrives i et enkelt sprog og være letlæst samt have uddybende oplysninger om handicaptilgængelighed.

Arbejdsgruppen om handicappedes adgang til information foreslår iværksat en "handiguide over kultur", en registrant/base over samtlige Kulturnet Danmark-institutioner inden for Kulturministeriet, med oplysning om handicaptilgængelighed efter følgende principper:

Fx:

- personlig handicapguide er til rådighed
- elektroniske hjælpemidler forefindes (teleslynge, walkman)
- trykt tekst findes i alternative medier (lydbånd, punktskrift, diskette)
- tegnsprogstolket, MHS eller skrivetolkning for døvblevne, døve og svært hørehæmmede
- audiovision for blinde
- afdelinger for mennesker med handicap.

Denne "handi-guide" skal være tilgængelig på banegårde, posthuse, trafikterminaler m.m. Der skal være udprintningsmuligheder på brugbart medium. Man kunne også udgive den årligt som håndbog til alle i målgruppen (ligesom Ung i København) på lydbånd, punktskrift og diskette.

Et informationsmateriale, der kan forstås af alle, findes ikke. Mennesker med psykisk udviklingshæmning kræver enkle budskaber og skal have dem formidlet gennem elektroniske hjælpemidler. Døve behøver tegnsprogstolkning.

Blinde og ordblinde derimod ønsker ingen anden information end den, andre får. Den skal blot være på

et medie, som kan læses/opfattes: Lydbånd, punktskrift eller diskette. Skal ordblinde lære at læse en information, så skal den ofte være tilrettelagt specielt.

Kulturministeriets institutioner bør forpligtes til, at deres informationsmaterialer er handicaptilgængelige.

3. LISTE OVER HINDRINGER

Arbejdsgruppen har valgt at liste en række hindringer for handicappedes adgang til information. De er inddelt i emner, og hver hindring følges af et løsningsforslag:

IT - Informationsformidling

Windowsbaseret programmel/software er ikke umiddelbart tilgængelig for andre end seende.

Den nuværende ophavsretslov forhindrer distribution af elektronisk tekst.

Løsningsforslag:

Der skal skabes mulighed for, at blinde og andre klart afgrænsede grupper af læsehandicappede kan få adgang til elektronisk lagret og distribueret information via diskette og telekommunikation. Elektronisk tekst er grundlaget for, at information kan foreligge som dansk syntetisk tale for blinde og ordblinde.

Elektronisk tekst kan også benyttes ved brug af punktskriftdisplay.

Teksten skal være brugervenlig, og der skal være fri adgang.

De nye ændringer i lov om ophavsret har løst dette problem.

Medier:

Aviser og tidsskrifter

Aviser, tidsskrifter og blade findes hovedsagelig kun i trykte udgaver, og er derfor ikke tilgængelige for blinde og andre læsehandicappede.

Løsningsforslag:

Der må søges etableret en ordning, hvorefter blinde og andre afgrænsede grupper af læsehandicappede kan få adgang til aviser og tidsskrifter i elektronisk form, distribueret via telekommunikation.

Tv:

Tv-udsendelser er kun sjældent tegnsprogstolkede, MHS- eller skrivetolkede eller tekstede for døvblevne, døve og svært hørehæmmede. Måske er det kun dele af udsendelser, der er tolkede eller tekstede. Som døvbleven, døv eller svært hørehæmmede kan man derfor aldrig vide, om et givet program vil kunne forstås.

Døvblevne, døve eller svært hørehæmmede føler sig i det hele taget altid bagud - rent informationsmæssigt.

Løsningsforslag:

Det er nødvendigt, at mange flere tv-udsendelser bliver tegnsprogstolket eller tekstet. Al tale og diverse lydeffekter i en udsendelse skal naturligvis tekstes, også i nyhedsudsendelser med journalistiske indslag, indeholdende interviews på fremmedsprog.

"Større" tv-udsendelser bør tekstes allerede ved første udsendelse, og ikke som nu kun ved genudsendelsen.

Børneudsendelser bør være tekstede eller have tegnsprogstolk i hjørnet af tv-billedet. Det skal stå nævnt i programoversigter, om udsendelser er tekstede.

For at give blinde flere dimensioner af tv-mediet end blot at lytte, kan man ved visse udsendelser bruge funktionen "audiovision", hvor man via et tilkøbt program giver en billedbeskrivelse indtalt ud fra bestemte krav til tekstens indhold.

Programoversigter:

Der udgives ingen fyldestgørende oversigter over programmerne fra radio- og tv-stationerne på medier, som blinde og læsehandicappede kan benytte.

Blinde, ordblinde og andre læsehandicappede kan derfor ikke selv orientere sig og udvælge, hvilke programmer de vil se. Den ugentlige radio- tv-oversigt (på lydbånd og i punktskrift), som udgives af DBB, Danmarks BlindeBibliotek, indeholder kun kortfattede radio- og tv-programmer fra DR og TV 2.

Løsningsforslag:

Tv- og radiostationer bør selv gøres ansvarlig for at orientere om hver deres programudbud på lydbånd, diskette eller online. Alle lyttere og seere, også dem der ikke kan læse trykte tekster, har krav på løbende information på de medier, som de benytter sig af.

Teater:

I annoncer for teaterforestillinger i aviser, blade m.m. bør der altid være supplerende oplysninger om handicaptilgængelighed, lige fra elevator og handikaptoilet til program i lydudgaver og tolkning for døve.

Skuespil: Mennesker med handicap kan ikke umiddelbart opleve teater. Danske teaterstykker kan døvblevne, døve eller svært hørehæmmede ikke følge med i, medmindre der er tolkning. Udenlandske teaterstykker har sommetider tekster på overhead eller skærm, så døvblevne, døve eller svært hørehæmmede også kan følge med. Blinde og ordblinde kan ikke orientere sig i teaterprogrammer, medmindre de findes i lydudgaver.

Opera: Opera synges næsten altid på originalsproget. Det er blevet praksis, at librettoen kan aflæses som et løbende digitalt tekstbånd.

Løsningsforslag:

Døvblevne, døve og svært hørehæmmede kan opleve teater, hvis der er tekster på overhead eller skærm eller der tegnsprogstolkes. Blinde kan opleve teater, hvis der er "audiovision" (indtalte regibemærkninger). Alle teaterprogrammer bør foreligge i lydudgaver.

Opera: Blinde vil kunne udnytte, at librettoen gengives digitalt, hvis der er mulighed for digital tilkobling til punktdisplay.

Biografer:

Døvblevne, døve eller svært hørehæmmede har ingen glæde af at gå i biografen og se danske film, medmindre de er tekstede. I annoncer for biografers filmrepertoire nævnes sjældent, om en given film er tekstet.

Der er kun få biografer, der har teleslynge. Blinde vil kun have glæde af at gå i biografen, hvis der er "audiovision" tilkoblet.

Løsningsforslag:

Der bør udpeges et antal biografer i større byer, der skal påtage sig at vise film, hvor døvblevne, døve eller svært hørehæmmede kan være sikre på, at filmene er tekstede.

Samme steder skal der vises udenlandske børne- og tegnefilm i originalversion, som samtidig er forsynet med danske undertekster. Der bør være installeret teleslynge i biografer.

Der bør installeres "audiovision", så blinde også kan få fuldt udbytte af at gå i biografen.

Museumsbesøg:

Personalet på museerne mangler generelt kendskab til behov hos mennesker med handicap.

Blinde har kun glæde af kunstgenstande, hvis disse må berøres, og der er forklarende tekster på punktskrift. Talte rundvisninger kan ikke udnyttes af døvblevne, døve eller svært hørehæmmede.

Løsningsforslag:

Museer bør uddanne personale til "handicapguider", der kan tegnsprogstolke og har handicapforståelse. Disse handicapguider skal stå til rådighed for enhver besøgende, der har brug for hjælp. Personalet bør have forståelse for, at mennesker med handicap gerne må berøre kunstværkerne.

Der bør være indtalte rundvisninger på lydbånd, som kan udlånes sammen med en walkman. For blinde bør der være ledelinier i gulvene, så de kan færdes med stok, samt være opsat punktmarkeringer og punkttekster ved de enkelte kunstværker.

Folke- og forskningsbiblioteker:

Hovedproblemet er, at det læsestof, som er tilgængeligt på andre medier end almindeligt bogtryk, er langt, langt mindre omfattende end den samlede bogbestand, og at det antal eksemplarer, der fremstilles på lydbånd eller punktskrift, er alt for lille til at imødekomme efterspørgslen rimeligt hurtigt, særlig i betragtning af, at man som blind ikke kan købe sig et eksemplar, som vi andre kan i enhver boghandel, når vi er lidt utålmodige efter at læse en nyligt udgiven bog.

Mennesker med handicap har ingen tradition for at bruge det samarbejdende danske bibliotekssystem, selvom der de sidste 20 år har eksisteret et specielt tilbud til blinde og læsehandicappede af bøger med stor typografi, lydbøger, lydtidsskrifter og lydavisser.

Mange mennesker med handicap holder sig tilbage fra at bruge systemerne af ulyst eller angst. Bibliotekspersonalet mangler generelt handicapforståelse og kendskab til handicapproblematik.

Læsehandicappede har brug for iøjnefaldende skiltning og enkle piktogrammer. Det er svært for læsehandicappede lånere at skaffe sig overblik over specialmaterialer og deres eventuelle placering i separate afdelinger.

Blinde og ordblinde kan ikke skaffe sig overblik over det samlede udvalg af tidsskrifter, aviser og blade på lydbånd. DBB udgiver hvert år en pjece over egne produktioner, men en samlet national fortegnelse på linie med Dansk Lydfortegnelse mangler stadig.

Løsningsforslag:

En løsning af hovedproblemet: Den meget lille andel af information, der er tilgængelig i alternativ form, kræver en beslutning om, at en vis procentdel af den eksisterende information skal overføres til de alternative medier.

Bibliotekernes frontpersonale skal kunne yde en handicapservice og uddannes, så de får en bedre handicapforståelse og kendskab til handicapproblematikker.

De vil så kunne vejlede brugere med handicap i lydbøger, punktbøger, lydavisere, elektroniske bøger, videoer, information på tegnsprog, MHS eller skrivetolkning og specielt tilrettelagt materiale. Denne vejledning kræver en viden, der indtænkes og indlægges i personalets uddannelser.

Bibliotekerne skal have udstyr til rådighed, der sikrer blinde og læsehandicappede direkte adgang til information (fx forstørrelsesapparat, arbejdsstation med pc og talesyntese), så den enkelte låner kan læse den ønskede information på stedet, i det medie som vedkommende kan benytte.

Udvalgte biblioteker bør have afdelinger for døve, døve børns forældre, døvelærere samt pædagoger. Her skal være bøger og bånd, bøger fortalt på video med tegnsprog. Her skal være "værksted" for ordblinde.

Der skal oprettes kulturelle handicapafdelinger på de lokale biblioteker, hvor man skal kunne henvende sig og få adgang til "handi-guiden" over kultur.

En national fortegnelse over tidsskrifter, aviser og blade på lydbånd bør udgives.

Højskoler:

Døvblevne, døve og svært hørehæmmede får for lidt ud af ophold på højskoler og deltagelse i korte kurser, hvis der ikke tegnsprogstolkes. Hvis der ikke står elektroniske hjælpemidler til rådighed for blinde og andre læsehandicappede, kan de ikke orientere sig i læsestof.

Løsningsforslag:

Der skal tages højde for faste udgifter til tegnsprogstolke på kursusbudgetter eller etableres en pulje i Kulturministeriet, øremærket til tegnsprogstolkning, MHS eller skrivetolkning på kurser og højskoler. Det bør være obligatorisk, at der er egnede elektroniske hjælpemidler til rådighed for kursisterne.

Handicaphistorie:

Identitet og selvværd styrkes ved, at man kender og forstår sin fortid. Mennesker med handicap er historieløse, da en række samlinger af handicaphistorisk interesse ikke er registrerede og derfor ikke sikret for eftertiden.

Løsningsforslag:

De handicaphistoriske samlinger bør sikres for eftertiden. Den nødvendige økonomi skal bevilges til registrering af landets handicaphistoriske samlinger, i lighed med tilsvarende nordiske initiativer.

Bilag 4: Arbejdsgruppen om adgang til de fysiske omgivelser inden for Kulturministeriets område for mennesker med handicap, samt hvorledes reglerne for handicappedes adgang til de fysiske omgivelser indpasses i Kulturministeriets uddannelser

Adgang til de fysiske omgivelser inden for Kulturministeriets område for mennesker med handicap,

samt hvorledes reglerne for handicappedes adgang til de fysiske omgivelser indpasses i Kulturministeriets uddannelser (ARB.FYS)

Formand: Poul Østergaard, Arkitektskolen i Aarhus

KOMMISSORIUM:

Arbejdsgruppen skal:

- Overordnet beskrive barrierer og hindringer for så vidt angår handicaptilgængelighed til de fysiske omgivelser under Kulturministeriets område.
- Komme med forslag til løsning af problemerne i forbindelse med handicaptilgængelighed til de fysiske omgivelser.
- Komme med forslag til, hvordan byggeriets parter i praksis kan efterleve FN's Standardregel nr. 5 om "Tilgængelighed" og give eksempler på, hvordan reglerne kan gennemføres inden for Kulturministeriets institutioner. Forslaget skal endvidere baseres på det nye bygningsreglements handicapbestemmelser.
- Overveje, hvorledes reglerne for handicappedes adgang til de fysiske omgivelser indpasses i Kulturministeriets uddannelser (arkitektuddannelsen, bibliotekaruddannelsen, billedkunstudannelsen, skuespilleruddannelsen m.m.).

Bidragydere:

- Erik Bahn, arkitekt, MAA
- Mogens Brandt Poulsen, lektor, Arkitektskolen i Aarhus
- Evald Krog, formand, Muskelsvindfonden
- Peter S. Meyer, direktør, Esbjerg Kunstmuseum

INDHOLD

1. Indledning
2. Indhold
3. Tilgængelighed
4. Barrierer og hindringer for handicappede
5. Anbefalinger til løsning af problemerne
6. FN's Standardregler og det nye bygningsreglements handicapkrav
7. Handicappedes adgang til Kulturministeriets uddannelser
8. Konklusioner
9. Epilog
10. Appendiks - Handicapbestemmelser i Bygningsreglementet

1. INDLEDNING

Dette oplæg er et supplement til de udmærkede forskrifter, vejledninger og anvisninger, der oplyser om, hvordan livet kan gøres lettere for de mennesker, der ustandseligt møder forhindringer og støder på grænser, dér hvor andre færdes uhindret. Oplægget har en anden karakter end de redegørelser, som isolerer og kategoriserer mennesker i forhold til de fysiske omgivelser, og som hurtigt og nøjagtigt giver svar på et aktuelt spørgsmål. I disse redegørelser splittes verden op, for at man "let" skal kunne overskue den. Handicappets karakter sætter det enkelte individ i én bestemt bås, og løsningen af deres problemer isoleres.

Når Kulturministeriet ønsker at drøfte "tilgængelighed" i forhold til mennesker med handicap, må der

lægges mere i det end at overvinde fysiske barrierer for at komme frem. Her drejer det sig om andet end dørbredder og niveauforskelle. Nok er begrebet "tilgængelighed" uløseligt forbundet med udformning af omgivelserne, men viljen til at komme frem og få del i samfundets mangfoldige kulturelle tilbud er også i høj grad betinget af det enkelte menneskes motivation.

Alle uddannelser under Kulturministeriet skal gøres tilgængelige for alle, når den uddannelsessøgende opfylder optagelsesbetingelserne.

Det er en del af det sektoransvar, som Kulturministeriet har og ønsker at vedstå fuldt ud, at den nødvendige handicapkompensation søges tilvejebragt af Kulturministeriet. En handicappet studerendes hjemkommune skal ikke, ved at nægte at yde sædvanlig støtte til revalidering og uddannelse, kunne ophæve frit uddannelsesvalg for handicappede, som opfylder betingelserne for optagelse på de ønskede uddannelsesinstitutioner.

2. INDHOLD

Vejledninger, cirkulærer og anvisninger om planlægning af handicapegnede fysiske omgivelser har eksisteret i mange år. Publikationerne gør detaljeret rede for de forhold, der skal tages i betragtning, når nye bygninger projekteres eller eksisterende ombygges. Derfor kommer dette oplæg ikke med eksakte oplysninger om, hvordan tilgængelighed opnås ved planlægning og indretning af konkrete bygninger, men henviser til litteraturlisten.

Oplægget fremfører synspunkter på og en holdning til problematikken om handicappedes adgang til Kulturministeriets institutioner. Oplæggets tese er, at et handicap ikke er knyttet til bestemte personer men til konkrete situationer - til brugen af menneskeskabte produkter. Forudsætningen for handicappedes adgang til de kulturelle tilbud er, at handicappede og ikke-handicappede samt politikere, myndigheder og projekterende forholder sig realistisk til foreliggende muligheder og begrænsninger.

3. TILGÆNGELIGHED

"Tilgængelighed" defineres her som alle menneskers ret til og muligheder for aktivt at tage del i de kunstneriske og kulturelle tilbud, der hører under Kulturministeriets område. Mobilitet og vilje er forudsætningen for aktiv deltagelse enten som tilskuer, som udøvende eller som studerende.

Tilgængelighed kræver forståelse for og indlevelse i handicappedes situationer hos dem, der forestår byggeri, produktudvikling og undervisning og hos dem, der skal hjælpe på vej.

Kulturinstitutioner skal være åbne og imødekomende for handicappedes deltagelse i det kulturelle fællesskab. Sanssemæssige oplevelser sammen med andre har større betydning end vejen frem til oplevelsen. "Åbne" institutioner og deres "imødekommenhed" betyder, at den enkelte må føle sig velkommen, og at personalet er parat til at yde den fornødne assistance på en naturlig måde.

Ombygning af gamle institutioner kan ikke i alle tilfælde organiseres, så tilgængelighed bliver optimal for handicappede. Enten fordi det ikke kan ske uden uforholdsmæssigt store økonomiske omkostninger, eller fordi det vil medføre uheldige arkitektoniske indgreb.

4. BARRIERER OG HINDRINGER FOR HANDICAPPEDE

Udformningen af de fysiske omgivelser danner ofte en væsentlig hindring for, at handicappede kan være nydende eller ydende. Det er de "målbare barrierer", bl.a. niveauforskelle, smalle passager og

uhensigtsmæssig indretning af toiletter.

Ved planlægning af et byggeri kan bygherre og projekterende give "tilgængelighed" høj prioritet. Forudsætningen er viden om handicappedes hverdag, og at vejledninger og forskrifter kendes og forstås, samt at byggeriets økonomiske grundlag er til stede.

De fysiske omgivers manglende tilgængelighed for folk med nedsat førlighed kan skyldes, at byggeriets parter er usikre over for opgavens ideelle løsning på grund af ukendskab til mennesker med handicap.

I teatre er det fx irriterende for kørestolsbrugere ikke at kunne sidde sammen med ledsagere eller i forestillingens pause ikke at kunne komme frem til baren sammen med det øvrige publikum. På tilsvarende måde er det utilfredsstillende, hvis bevægelsehæmmede kun har adgang til dele af en kunstudstilling, eller hvis uddannelsessøgende ikke kan integreres i et samlet uddannelsesforløb pga. arkitektoniske barrierer.

Projekterende arkitekter kan skabe rammer og passager i arkitekturen, der fysisk, visuelt og emotionelt giver den enkelte velvære i et "sansernes mødested". Handelshøjskolen på Frederiksberg, Det Ny Teater i København, "Louisiana" i Humlebæk og "Trapholt" i Kolding er gode eksempler på administration af et sådant mødested. Bygningerne lukker alle ind og viser, at arkitektoniske kvaliteter kan forenes med tilgængelighed. Selvom forskellige handicapgrupper kan ønske sig forskellige løsninger, findes der kompromiser, som er alment accepterede af handicaporganisationerne.

Fordomme og vanemæssig tankegang om handicappedes formåen kan også udelukke nogle for deltagelse i kunstneriske og kulturelle aktiviteter. De ikke-målbare barrierer opstår på grund af usikkerhed over for det ukendte. Det klassiske eksempel er, at hjælperen spørges om, hvordan kørestolsbrugeren har det. Analogt til det er at betragte handicappede som mennesker med andre fundamentale behov end flertallets.

Menneskers holdninger er altid af stor betydning. For et mindretal som mennesker med handicap har det særlig stor betydning, at flertallet har en positiv holdning og forståelse for de særlige problemer, som skal løses for at skabe lige muligheder for handicappede.

En holdningsmæssig bearbejdning af befolkningens opfattelse af forskellige menneskers udfoldelsesmuligheder synes at være påkrævet i bestræbelserne på at opnå ligestilling af handicappede med ikke-handicappede. Medierne kan her spille en afgørende rolle i et målrettet oplysningsarbejde på samme måde som i aids-kampagnerne.

5. ANBEFALINGER TIL LØSNING AF PROBLEMERNE

Kort sigt, 2-3 år

A. Kulturministeriet udarbejder en plan for forbedringer af tilgængelighed til ministeriets institutioner. Planen baseres på bygningsreglementet, april 1995, og bør omfatte tidsmæssige og økonomiske perspektiver. Planen illustreres med eksempler, der viser gode løsninger, samt hvordan vanskelighederne ved at skabe egnede adgangsforhold bedst overvindes.

B. På grundlag af planen skal Kulturministeriets institutioner meddele ministeriet, hvordan de i fremtiden vil sikre, at alle kan få del i den enkelte institutions kulturelle tilbud. Selvom optimal "tilgængelighed" ikke kan etableres eller kun løses delvis, skal institutionerne gøre rede for, hvorledes de

tænker sig at give mennesker med handicap fysisk adgang m.v.

C. Kvalitetssikring af kulturens bygninger må stille krav om, at mennesker med handicap ligestilles med ikke-handicappede mht. deltagelse i kulturelle arrangementer. Kulturministeriet etablerer derfor en "konsulenttjeneste", hvis opgave er at formidle viden om praktiske løsninger vedrørende bygningers tilgængelighed, indretning o.l. Konsulenttjenesten skal arbejde for at forene tilgængelighed med det ypperste inden for bygningskunsten. Tjenesten støtter derved, at de arkitektoniske intentioner i et byggeri gennemføres under hensyntagen til mennesker med handicap. Ved handicapegnede byggeopgaver skal de funktionelle hensyn naturligvis prioriteres lige så højt som de æstetiske.

Den rådgivende konsulenttjeneste bør bl.a. bestå af en praktiserende arkitekt med erfaringer i projektering af handicapegnede bygninger samt en repræsentant for brugerne, udpeget af De Samvirkende Invalideorganisationer (DSI), der er landsdækkende paraplyorganisation. Medlemmerne udpeges for en treårig periode og aflønnes af Kulturministeriet efter nærmere fastsatte retningslinier.

D. I forbindelse med afholdelse af offentlige ad hoc-arrangementer i gader, parker og på torve som fx koncerter, festuger og lignende skal arrangørerne tilstræbe at etablere handicapegnede adgangsforhold og toiletfaciliteter, så handicappede kan deltage på lige fod med andre.

E. Institutioner for handicappede børn og voksne bør inddrage udøvende kunstnere og kunsthåndværkere som formidlere af kunsten og som igangsættere. Kulturformidlerne kan tilrettelægge og forestå aktiviteter i forbindelse med brugernes musiske udfoldelser efter samme pædagogiske principper som fx "Reggio Emilia" i Norditalien.

For mange med nedsat førlighed kan selvværdet styrkes gennem kunstneriske oplevelser, der appellerer til brugernes fantasi.

Tilknytning af kulturformidlere bør prioriteres lige så højt som institutionernes rengøring.

F. Kulturinstitutionernes personale bør bibringes viden om, hvordan de kan yde handicappede praktisk hjælp ved besøg. Kulturministeriet kan etablere regionale grupper af informatører, som på møder orienterer institutionens personale om den hjælp, handicappede kan få brug for.

G. Det bør overvejes, om Kulturministeriet, eventuelt i samarbejde med Boligministeriet, skal iværksætte oplysende kampagner til fremme af tilgængelighed i bredeste forstand. Det kan fx ske ved, at ministerierne hvert år indkalder eksempler på bygningsmæssige forbedringer og/eller kulturformidlingsprojekter, der vurderes og "præmieres" af konsulenttjenesten. Den bedste forbedring/bedste kulturformidling kåres som "Årets kulturinitiativ".

Kampagnerne kan også omfatte "markedsføring" af det nyeste materiale om tilgængelighed, fx publikationerne: "Udearealer for alle", og "Renovering af etageejendomme til ældre og handicappede" samt cd-rom'en "Handicap Arkitektur & Design" m.fl.

H. Statens to arkitektskoler skal sikre, at nye generationer af arkitekter og industrielle designere får elementær viden om planlægning af handicapegnede fysiske omgivelser og af hverdagens nytteprodukter. Denne viden tilegnes bedst gennem løsning af konkrete opgaver, der tager udgangspunkt i mennesker med nedsat førlighed. Udskrivning af prisopgaver for de studerende kan ikke alene skærpe opmærksomheden på handicapområdet, men også fremkalde forslag til løsninger af eksakte problemer.

Tilsvarende opgaver om formidling af kunstneriske oplevelser bør stilles på andre af ministeriets uddannelsesinstitutioner. For eksempel kunne skuespilleruddannelsen opprioritere/udvikle alternative udtryksformer som en udfordring til de etablerede teatre. Det alternative kunne appellere til folk, der ikke kan følge traditionelle teaterforestillinger, og det kunne ansøre talentfulde mennesker med handicap til at søge optagelse på en teaterskole. Uddannelsen af bibliotekarer bør inddrage handicapaspektet i undervisningen, fordi det kan få stor praktisk betydning for både lånere og bibliotekernes kommende medarbejdere.

Ti års perspektiv af Kulturministeriets H-plan

Nogle særligt værdifulde, arkitektoniske og/eller historiske bygninger kan på grund af udformningen ikke gøres helt eller delvist tilgængelige for kørestolsbrugere.

Det er derfor urealistisk at forestille sig, at alle Kulturministeriets bygninger kan blive egnede for alle. Det betyder imidlertid ikke, at nogle udelukkes, men de få skal have hjælp fra personalet for at komme ind og rundt i bygningerne.

Den tilbagemelding ministeriet får fra dets institutioner, (se foranstående pkt. B) kan give vigtige oplysninger om, i hvilket omfang eksisterende bygninger kan forbedres. På grundlag af oplysningerne må der tages stilling til de økonomiske konsekvenser og de tidsmæssige rammer.

Derimod vil Kulturministeriets nyopførte og renoverede bygninger samt ombygninger af eksisterende selvfølgelig respektere bygningsreglementets handicapkrav. Det gælder også bygninger, der opnår økonomisk støtte fra ministeriet.

6. FN'S STANDARDREGLER OG DET NYE BYGNINGSREGLEMENTS HANDICAPKRAV
Kulturministeriet bør bidrage til, at FN's Standardregler om tilgængelighed kendes af byggeriets parter, og at reglernes hensigtserklæringer udmøntes i konkrete tiltag.

Ministeriet bør endvidere løbende medvirke til justeringer af bygningsreglementet og andre forskrifter, så litteraturen til stadighed er i overensstemmelse med samfundsudviklingen, set i relation til handicappedes ligestilling med ikke-handicappede.

7. HANDICAPPEDES ADGANG TIL KULTURMINISTERIETS UDDANNELSER
Kulturministeriets uddannelsesinstitutioner skal sikre, at handicappede ansøgere, der opfylder optagelsesbetingelserne, får samme muligheder som andre for gennemførelse af en ønsket uddannelse. I tilfælde hvor uddannelsen pga. fysiske hindringer vanskeliggøres, påhviler det den enkelte uddannelsesinstitution at drage omsorg for, at de handicappede får mulighed for at gennemføre deres uddannelsesforløb på lige fod med de ikke-handicappede studerende. Individuelle hensyn i form af handicapkompensation skal prioriteres højt.

8. KONKLUSIONER

- Kvalitetssikring af kulturens bygninger betyder, at handicappede ligestilles med ikke-handicappede.
- Bygninger for kunst og kultur skal i videst mulig omfang være tilgængelige for mennesker med handicap.
- Kulturinstitutioners personale skal kunne yde handicappede fornøden hjælp.

- Handicappedes adgang til kulturelle tilbud forudsætter, at alle involverede parter forholder sig realistisk til foreliggende muligheder og begrænsninger.
- Selvom ikke alle bygninger kan gøres optimalt tilgængelige for alle, skal der udfærdiges planer, som nøje analyserer, hvorfor dette eventuelt ikke er muligt, og om ikke dele af bygningen og dens udearealer kan gøres tilgængelige, herunder om ikke for alle, så dog for nogle handicapgrupper.
- Kunstnere og kunsthåndværkere inddrages som kulturformidlere på institutioner for handicappede børn og voksne.
- Kulturministeriets oplysende kampagner resulterer i kåring af "Årets kulturinitiativ".
- Nye generationer af arkitekter og designere skal have viden om planlægning af handicapegnede bygninger og produkter.
- Kulturministeriet bidrager til, at byggeriets parter får kendskab til FN's Standardregler om tilgængelighed.
- Kulturministeriets uddannelsesinstitutioner sikrer, at alle talentfulde ansøgere får mulighed for gennemførelse af en ønsket uddannelse.

9. EPILOG

Pladser

I plan
er en plads
en geometrisk form,

i snit
er en plads
et kirurgisk indgreb,

i facade
er en plads
et tegneteknisk begreb.

I virkeligheden
er en plads
et rum,
med gulv af sten
med vægge af huse
med loft af himmel.

Intet
forkert tænkt forhold må bestemme en plads.
Ingen forkert tænkt ting
må møblere en plads.

For her
skal mennesker leve.

Fra havearkitekt Torben Schønherr's "Digte fra byen Rom".

10. APPENDIKS

Handicapbestemmelser i Bygningsreglementet af april 1995

- 2.1.3. stk. 3. Parkeringspladser
- 2.1.4. stk. 2. Niveaufri adgangsarealer
- 4.1.1. stk. 1. Tilgængelighed
- 4.2.1. stk. 2. Niveaufri adgangsveje
- 4.2.1. stk. 3. Elevator
- 4.2.1. stk. 4. Elevatorstol
- 4.2.1. stk. 5. Ombygning
- 4.2.1. stk. 7. Dørbredder
- 4.2.2. stk. 1. Gangbredder
- 4.2.2. stk. 2. Ramper i gange
- 4.2.2. stk. 3. Reposer ved ramper
- 4.2.2. stk. 4. Rampers hældning
- 4.2.2. stk. 5. Værn ved gange og ramper
- 4.2.4. stk. 5. Håndlister ved ramper og trapper
- 4.2.4. stk. 6. Højde ved udformning af håndlister
- 4.3.1. stk. 1. Udformning af beboelsesbygninger
- 4.3.2. stk. 5. Køkkenindretning
- 4.3.2. stk. 6. Ombygning
- 4.3.3. stk. 2. Bade- og wc-rum
- 4.3.3. stk. 3. Ombygning
- 4.3.4. stk. 1. Dørbredder
- 4.3.4. stk. 2. Dørbredder ved to etager
- 4.3.5. stk. 1. Bredde i vindfang, forstuer m.v.
- 4.3.5. stk. 2. Ombygning
- 4.4.1. stk. 4. Wc-rum
- 4.4.1. stk. 5. Ombygning
- 4.4.4. stk. 5. Wc-rum, kontor/administration
- 4.4.4. stk. 6. Ombygning
- 4.4.7. stk. 1. Wc-rum, hoteller
- 4.4.7. stk. 2. Altaner i hoteller
- 4.4.7. stk. 3. Ombygning

Litteratur

Bygningsreglementet 1995. Boligministeriet, Bygge- og Boligstyrelsen, 13. febr. 1995.

Boligbebyggelser for alle. Af Karen Ranten og Finn Vedel-Petersen. SBI-anvisning 98. Statens Byggeforskningsinstitut, 1983. Revideret udgave er under forberedelse.

Boligplan og brugsværdi. Af Karen Ranten. SBI-anvisning 168. Statens Byggeforskningsinstitut, 1991.

Alternativ boform for personer med svære fysiske handicaps. Byggeriets Udviklingsråd 1987.

Køkkener for bevægelseshæmmede. Af Karen Ranten og Finn Vedel-Petersen. SBI-anvisning 146. Statens Byggeforskningsinstitut, 1986.

Hjælpe midler til handicappede - en kritisk gennemgang af hjælpemidler i brug set fra et designmæssigt synspunkt. Af Else Nygaard Jørgensen og Mogens Rye Pedersen. Danske Arkitekters Landsforbund, 1985.

Gør dagligdagen nemmere - om hjælpemidler og indretning af boligen. Af Dorte Quaade m.fl. Hjælpe middelinstituttet, 1995.

Egnet byggeri for ældre og handicappede. Af Else Marie Jensen. Ribe Amts Hjælpe middelcentral, 1993.

Fornuften i højsædet. Møbler for alle. Poul Østergaard. Christian Ejlers Forlag, 1994.

Udearealer for alle. Anvisning for planlægning og indretning med henblik på handicappedes færden. DS-håndbog 105. Dansk Standard, 1995.

Handicaphåndbogen - til dig, der skal hjælpe. Af Steen Christiansen. Dafolo Forlag, 1992.

Et barn har 100 sprog. Karin Walin m.fl. V.U.M. Tvibis, 1986.

Idrætsanlæg for alle. En håndbog. Anne Thinggaard, Handicapidrættens Videnscenter, 2. oplag, 1996.

Ljus & färg, Synsskadadas Riksförbundet, Stockholm, 1985.

Orienteringshemmet, Norges Blindesamfund. Oslo, 1988.

Boligen og dens indretning. Information fra Dansk Blindesamfund.

Soverummet. Handicapinstituttet, 1991.

Lærkebo, Forsøgsbyggeri for allergikere. Byggeriets Udviklings Råd. 1989

Indretning af badeværelser til bevægelseshæmmede. Arkitekt Hanne Rasmussen. 1982.

Renovering af etageejendomme til ældre og handicappede. BP publikation 119. 1996

Pjece om bygningsreglementets handicapkrav. Center for Ligestilling af Handicappede. Okt. 1996.

Handicap Arkitektur & Design, CD-ROM. Poul Østergaard. Christian Ejlers Forlag. 1996.

Huskeliste for Handicap-toilet. Aug. 1995. Dansk Handicap Forbund.

Niveaufri adgang. 15.7.87. Dansk Handicap Forbund.

Afatikere og lydmaterialer. Slutrapport af Ulla Nielsen og Susanne Seidelin. Danmarks BlindeBibliotek, 1995.

Databaseret informationsformidling for synshandicappede. Et forsøgsprojekt. Danmarks BlindeBibliotek, 1993.

Elektronisk formidling af dagblade til blinde. Af Jørgen Bak og Kurt Nielsen. Dansk Blindesamfund, 1996.

Frihed til at vælge - handlingsplan for handicappedes IT-brug. Forskningsministeriet, 1996.

Handicap & Samfund 1, et handicaphistorisk tidsskrift. Historisk Selskab for Handicap og Samfund, 1993.

Interlibrary Loan of Alternative Format Materials. A balanced sourcebook. Redigeret af Bruce E. Massis og Winnie Vitzansky. New York, The Haworth Press, 1992.

Læsehandicappede - bibliotekets nye lånere. Af Kirsten Broager og Winnie Vitzansky. Bibliotekstilsynet, 1987.

Kolofon

Titel: Betænkning om handicappedes adgang til kulturen

Forfatter: Kulturministeriet

Udgiver: Kulturministeriet

Copyright: Kulturministeriet

Den trykte udgave er udgået.

ISBN: 87-87361-53-1